

**МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

2 медичний факультет

Кафедра української мови, психології та педагогіки

Освітня програма: Освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи»

Спеціальність А1 Освітні науки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

**ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ В
МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ**

здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти

Бурова Андрія Миколайовича

Науковий керівник: Рибалко Л.С.

Харків – 2026

Анотація. У розділі розкрито роль міжкультурної компетентності майбутніх лікарів в умовах інтернаціоналізації вищої медичної освіти, яка полягає в тому що вона дозволяє лікарям ефективно взаємодіяти з пацієнтами з різних культур, забезпечуючи якісну медичну допомогу та знижуючи ризик непорозумінь у комунікації. Схарактеризовано суть міжкультурної компетентності як здатність особи ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, розуміючи та поважаючи їхні цінності, традиції та погляди. У контексті медицини це означає не лише знання культурних особливостей, але й уміння адаптувати свої комунікаційні стратегії для забезпечення якісної медичної допомоги. Обґрунтовано педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів в закладах вищої освіти, а саме: мотивація розвитку і саморозвитку міжкультурної ідентичності в майбутніх лікарів; використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін для формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів; сприяння академічній мобільності майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти; розроблено професійно-орієнтовну програму для реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти. Визначено поняття «міжкультурна компетентність майбутніх лікарів» як здатність особистості ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, розуміючи та поважаючи їхні цінності, традиції та погляди; когнітивну, емоційну, поведінкову, соціальну складові міжкультурної компетентності майбутніх лікарів; критерії (мотиваційно-ціннісний, знаннєво-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний) з відповідними показниками рівнів сформованості міжкультурної компетентності майбутніх лікарів (високий, середній, низький). Перспективами впровадження професійно-орієнтовної програми реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти є: підвищення якості медичних послуг, зменшення конфліктів, розвиток професійних навичок, розширення міжнародних можливостей, підвищення рівня інклюзивності в медицині, зміцнення громадської охорони здоров'я, інноваційні підходи в навчанні, професійний розвиток викладачів, посилення неформальної освіти майбутніх лікарів.

Ключові слова: компетентність, лікарі, педагогічні умови, ідентичність, суспільно-гуманітарні дисципліни, академічна доброчесність, програма.

Annotation. The section reveals the role of intercultural competence of future doctors in the context of the internationalization of higher medical education, which consists in the fact that it allows doctors to effectively interact with patients from different cultures, providing quality medical care and reducing the risk of misunderstandings in communication. The essence of intercultural competence is characterized as the ability of a person to effectively interact with representatives of different cultures, understanding and respecting their values, traditions and views. In the context of medicine, this means not only knowledge of cultural characteristics, but also the ability to adapt one's communication strategies to ensure quality medical care. The pedagogical conditions for the formation of intercultural competence of future

doctors in higher education institutions are substantiated, namely: motivation for the development and self-development of intercultural identity in future doctors; using the potential of social and humanitarian disciplines to form intercultural competence of future doctors; promoting academic mobility of future doctors in higher medical education institutions; A professionally oriented program has been developed to implement pedagogical conditions for the formation of intercultural competence of future doctors in higher education institutions. The concept of "intercultural competence of future doctors" is defined as the ability of an individual to effectively interact with representatives of different cultures, understanding and respecting their values, traditions and views; cognitive, emotional, behavioral, social components of intercultural competence of future doctors; criteria (motivational-value, knowledge-activity, reflective-evaluative) with corresponding indicators of the levels of formation of intercultural competence of future doctors (high, medium, low). The prospects for implementing a professionally oriented program for the implementation of pedagogical conditions for the formation of intercultural competence of future doctors in higher education institutions are: improving the quality of medical services, reducing conflicts, developing professional skills, expanding international opportunities, increasing the level of inclusiveness in medicine, strengthening public health, innovative approaches to teaching, professional development of teachers, strengthening informal education of future doctors.

Key words: competence, doctors, pedagogical conditions, identity, social and humanitarian disciplines, academic integrity, program.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	10
1.1. Міжкультурна компетентність майбутніх лікарів в умовах інтернаціоналізації вищої медичної школи.....	10
1.2. Суть і складові міжкультурної компетентності майбутніх лікарів на засадах педагогіки вищої школи.....	16
1.3. Педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти.....	31
Висновки до розділу 1.....	43
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	45
2.1. Організація і проведення пілотного експерименту з теми дослідження	
2.2. Професійно-орієнтовна програма реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти.....	48
2.3 Перспективи упровадження професійно-орієнтовної програми реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти	56
Висновок до розділу 2.....	58
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	64
ДОДАТКИ	75

ВСТУП

Інтернаціоналізація у вищій освіті зумовлює нове мислення та орієнтири на співпрацю в різних галузях, оскільки прогресивні країни намагаються бути відкритими і доступними для обміну передовим досвідом. Нині існують такі проблеми в галузі охорони здоров'я, що стосуються кожної людини незалежно від її національності, віку, гендеру, від того, в якій країні вона проживає. Безумовно, населення може хворіти схожими недугами, однак медична допомога розвивається і надається різна залежно від державного фінансування і пріоритетів у країні. Обмін медичною інформацією вкрай необхідний, оскільки глобальні проблеми можна лише разом розв'язувати як це показала ситуація з ковідом та іншими багаточисленними світовими пандеміями.

Міжкультурне середовище набирає обертів, населення переміщується з країни в іншу країну, спілкується, працевлаштовується, звертається до лікарів різними мовами. Якщо іноземні мови вивчаються як зазвичай, то міжкультурна компетентність лікарів потребує часу для її формування. Це не лише мова, це здатність приймати іншу культуру, розуміти звичаї інших народностей, контактувати з пацієнтами з позицій тих морально-етичних правил, що прийняті в суспільстві. Це глибока переконаність у повазі до пацієнта, його віри й поведінки, презентація своїх професійних компетентностей і дієвість в екстрених ситуаціях. По суті, провідними мотивами сучасного лікаря є пізнання та реалізація власного потенціалу згідно вітчизняним і міжнародним протоколам обстеження і лікування, гуманна місія безкордонної допомоги як це проголошує неурядова організація «Лікарі без кордонів» (Medecins Sans Frontieres, MSF).

Як свідчить досвід професійної діяльності лікаря і педагога, результати аналізу наукових праць випускникам закладів вищої медичної освіти бракує високого рівня сформованості міжкультурної компетентності (Л. Гепенко, В. Дроненко, М. Лісовий, А. Левицька, А. Щербакова та ін.) [7; 19; 86; 88; 91]. Нерідко причинами цього є незнання культури іншого народу, його ставлення до лікарських послуг, поєднання традиційної і нетрадиційної медицини, прийняття

гендерних особливостей людини, її біостаті на посаді лікаря.

Дотичними роботами є такі, як-от: педагогічні умови формування полікультурної компетентності майбутніх лікарів у освітньому процесі ЗВО, до яких учена А. Щербакова [88] відносить: актуалізацію полікультурного потенціалу змісту дисциплін фахової підготовки майбутніх медичних працівників; застосування інтерактивних методів, спрямованих на формування полікультурних якостей здобувачів вищої освіти, а також умінь та навичок конструктивного міжкультурного спілкування; поєднання аудиторної та позааудиторної роботи для створення міжкультурного діалогу та формування толерантних взаємин у колективі.

Певні схожі ознаки знаходимо в поняттях «міжкультурне виховання», «мультикультурне виховання» і «міжкультурна компетентність», що висвітлені в наукових працях І. Волошанської, А. Леснянської-Дошак, З. Хало, О. Юзьвяк [2; 3; 70]. Про необхідність формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх лікарів наголошує А. Варданян [6]. Морально-етичні цінності та їх місце в професійній діяльності лікаря розкривають Г. Кардашевська, О. Мовчан [17].

Ідеї компетентнісного підходу в педагогіці висвітлені в наукових працях Н. Калашнік, А. Неруш, Ю. Остраус, Т. Пилип, Т. Ситнікова, Т. Тігієвська, С. Трегуб, Л. Фоміна [41; 44; 48; 49; 52; 59; 89]. Вони слугували для обґрунтування педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів.

Актуальність теми обумовлена суперечностями між: потребами суспільства у висококваліфікованих лікарях і недостатньо високим рівнем їх готовності до роботи в міжкультурному середовищі; транскордонними вимогами до медичної сфери та її розвитку і недостатньо високим рівнем міжкультурної компетентності майбутніх лікарів; потребами посилення міжкультурної компетентності майбутніх лікарів й недостатнім використанням потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін.

Зважаючи на наявність у сучасній науці дотичних праць, присвячених

проблемі дослідження, ураховуючи виявлені суперечності, питання формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у медичній сфері залишається актуальним і потребує нових підходів до його розв'язання з урахуванням реформування в медичній освіті. Отже, зазначене дозволило сформулювати тему дослідження: **«Формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти».**

Мета дослідження – обґрунтувати педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів і розробити професійно-орієнтовну програму реалізації зазначених умов у закладах вищої освіти.

Відповідно до мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. Розкрити роль міжкультурної компетентності майбутніх лікарів в умовах інтернаціоналізації вищої медичної освіти.

2. Схарактеризувати суть і складові міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти.

3. Обґрунтувати педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти.

4. Розробити професійно-орієнтовну програму реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів і визначити перспективи її впровадження в закладах вищої освіти.

Об'єкт дослідження – освітній процес закладу вищої медичної освіти.

Предмет дослідження – педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти.

Для розв'язання зазначених вище завдань із урахуванням поставленої мети було використано такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: аналіз, узагальнення, систематизація, класифікація, порівняння для визначення стану наукової розробки проблеми, з'ясування суті базових понять дослідження (компетентність, інтеркультурна компетентність, інтернаціоналізація, ідентифікація);

– *діагностичні*: гугл-форма для проведення опитування майбутніх лікарів; платформа moodle – вхідні, підсумкові та поточні тестові завдання, опитувальник

«Що я знаю про міжкультурну вихованість і компетентність?».

Наукова новизна дослідження.

Уперше обґрунтовано педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів в закладах вищої освіти, а саме: мотивація розвитку і саморозвитку саморозвитку міжкультурної ідентичності в майбутніх лікарів; використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін для формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів; сприяння академічній мобільності майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти; *розроблено* професійно-орієнтовну програму для реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти.

Уточнено поняття «міжкультурна компетентність майбутніх лікарів» як здатність особистості ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, розуміючи та поважаючи їхні цінності, традиції та погляди; когнітивну, емоційну, поведінкову, соціальну складові міжкультурної компетентності майбутніх лікарів; критерії (мотиваційно-ціннісний, знаннєво-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний) з відповідними показниками рівнів сформованості міжкультурної компетентності майбутніх лікарів (високий, середній, низький).

Подальшого розвитку дістали перспективні шляхи впровадження професійно-орієнтовної програми реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти є: підвищення якості медичних послуг, зменшення конфліктів, розвиток професійних навичок, розширення міжнародних можливостей, підвищення рівня інклюзивності в медицині, зміцнення громадської охорони здоров'я, інноваційні підходи в навчанні, професійний розвиток викладачів, посилення неформальної освіти майбутніх лікарів.

Практичне значення роботи полягає в тому, що розроблена професійно-орієнтовна програма реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів може бути використана проєктними групами під час перегляду і оновлення освітніх програм спеціальності 222 Медицина (за

лікарськими спеціальностями); викладачами закладів вищої медичної освіти, зокрема суспільно-гуманітарних дисциплін, у процесі укладання робочих навчальних програм, оновлення змісту навчального матеріалу, варіативному вибору форм і методів навчання та контролю навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом обговорення матеріалів наукової роботи на кафедрі української мови, психології і педагогіки.

Публікації.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (97 найменувань). Загальний обсяг роботи складає 78 сторінок, з них 63 сторінки основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Міжкультурна освіта майбутніх лікарів в умовах інтернаціоналізації вищої освіти в Україні

Нині міжкультурна освіта є невід’ємною складовою підготовки майбутніх лікарів до роботи в закладах охорони здоров’я, особливо в умовах глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти [8; 13; 14; 35; 61; 76; 80; 96]. В Україні, де медична освіта стикається з численними викликами і ризиками, міжкультурна компетентність стає необхідною умовою для успішної професійної діяльності.

Значення міжкультурної освіти полягає в наступному:

1. Розумінні культурних відмінностей: лікарі працюють з пацієнтами з різних культур, тому важливо розуміти їхні цінності, вірування та звичаї.
2. Комунікації: ефективна комунікація з пацієнтами різних національностей допомагає уникнути непорозумінь і покращує якість медичного обслуговування.
3. Виявленні етичних правил: міжкультурна освіта сприяє формуванню етичних норм та цінностей, які враховують різноманітність культур.

Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні є необхідною для: залучення іноземних студентів: українські вищі медичні заклади активно приймають студентів з інших країн, що сприяє культурному обміну; співпраці з міжнародними установами: університети укладають угоди з закордонними навчальними закладами, що сприяє обміну досвідом та знаннями; викладання іноземними мовами: зростає кількість програм, що викладаються англійською, що дозволяє залучати міжнародних студентів і викладачів.

Проте, не вистачає ресурсів: необхідно забезпечити відповідні навчальні матеріали та програми для ефективної міжкультурної освіти; недостатньо підготовлені викладачі: вони повинні мати відповідну підготовку для навчання

міжкультурній компетентності; бракує адаптації навчальних програм до проблем міжкультурної освіти: необхідно адаптувати навчальні програми до потреб студентів з різних культур.

Міжкультурна освіта є необхідною в умовах інтернаціоналізації, оскільки вона формує фахівців, готових до викликів глобалізованого світу. Це сприяє розвитку толерантності, ефективної комунікації та інноваційності, що є важливими для успішної діяльності в будь-якій професії. Вона значима для:

1.Розширення світогляду. Знання про різні культури: міжкультурна освіта допомагає студентам та професіоналам зрозуміти різноманітність світових культур, їхні цінності та традиції. Прийняття різноманітності, що сприяє розвитку толерантності та поваги до інших культур.

2.Поліпшення комунікації. Ефективна взаємодія: знання культурних особливостей дозволяє уникнути непорозумінь у спілкуванні з представниками інших культур. Адаптація комунікаційних стратегій: міжкультурна освіта навчає адаптувати стиль спілкування відповідно до культурних контекстів.

3. Підготовки випускників ЗВО до глобального ринку праці. Конкурентоспроможність: уміння працювати в міжнародному середовищі стає важливою вимогою для багатьох професій. Співпраця в міжнародних командах: міжкультурна освіта готує фахівців до роботи в багатонаціональних командах.

4. Етичні та соціальні аспекти. Розуміння етики: міжкультурна освіта допомагає усвідомити етичні норми, які можуть варіюватися в залежності від культур. Соціальна відповідальність: фахівці, які мають міжкультурні знання, краще розуміють соціальні проблеми та потреби різних культурних груп.

5. Інновації та творчість. Крос-культурний обмін ідей: міжкультурна освіта сприяє обміну ідеями, що може призвести до нових підходів і рішень. Розвиток креативності: залучення різних культур до навчального процесу стимулює творчий підхід до вирішення проблем.

У науковій педагогічній літературі питання міжкультурної освіти учасників освітнього процесу набувають актуальності. Пояснимо це тим, що нині недостатньо лише оволодівати іноземними мовами. Потрібно формувати нове

мислення молоді, здатної комунікувати і співпрацювати на міжнародному рівні.

Учена Т. Саковська [1] вважає, що міжкультурна освіта здобувачів вищої освіти є міжкультурним зануренням, знайомством з іншими культурами та моделями поведінки, заснованими на різних системах цінностей і різних світоглядах, щоб краще зрозуміти, що можуть існувати інші погляди на об'єктивну реальність, відмінні від власних особистих поглядів, а також краще зрозуміти власні культурно зумовлені погляди, розуміння власного світогляду. Міжкультурна освіченість студентів є готовність до сприйняття іншомовних ідей, толерантність і взаємоповага до культур, розвиток комунікативних навичок для подолання мовних і культурних бар'єрів.

Як вважають учені І. Волошанська, З. Хало [2] освітнє середовище має перебудуватися так, щоб позитивно сприймалися «свої» і «чужі» людини, не було відчуження іншої культури. Як відомо, кожна культура є цікавою, своєрідною, корисною для пізнання і виховання молоді. У цивілізованому світі освіта відповідає принципам свободи, відповідальності, толерантності, демократії, солідарності, міжнародного взаєморозуміння. Тому важливо приділяти увагу формуванню міжкультурної компетентності учасників освітнього процесу.

На думку А. Леснянської-Дошак, О. Юзьвяк [3] точні та всебічні знання про різні культури мають важливе значення для міжкультурної освіти. Тільки тоді представники можуть почуватися комфортно, реалізуючи життєві і навчальні проєкти й плани, регулярно обговорюючи інновації та переконуючись у правильності їх вибору.

Успішність міжкультурного виховання та освіти студентів, як зазначає М. Винарчик [4] дає змогу «відкритості особистості, спонукає її до вивчення культурних цінностей різних народів, забезпечує конструктивний діалог із представниками інших національностей», є невід'ємним компонентом людського буття і фактором, який спрямовується на розуміння людини як громадянина та пізнання свого місця у суспільстві, а це означає, що міжкультурного виховання – це «здатність до діалогу, створення умов для

розвитку та взаємодії різних культур, у яких найбільш повно розкривається і усвідомлюється значимість власної культури, її цінностей та пріоритетів» [4, с. 9].

Учена С. Сисоєва досліджувала проблему полікультурної і міжкультурної освіти у наукових працях польських педагогів, які зазначають про те, що полікультурна освіта у Республіці Польща вивчається як принцип освітньої політики; відображає життя людей з різною культурою, толерантне ставлення до культури іншої людини, покращення відносин до етнічних груп, які мешкають у країні. Метою міжкультурної освіти є розвиток знань, навичок та поведінкових рис, які сприяють толерантному ставленню до відмінностей, відкритості до діалогу та здатності ефективно взаємодіяти з представниками різних культур.

Учена С. Сисоєва [5] звертає увагу на потреби сучасного суспільства у відкритості та полікультурності. Питання міжкультурної освіти «вбирають в себе» полікультурність, міжкультурне виховання, міжкультурна компетентність, формування багатовимірної ідентичності особистості. Набирають оберти різні аспекти теорії і методики міжкультурної освіти як в Україні, так і за кордоном.

У сфері охорони здоров'я людини можна спостерігати певні зміни, що стосуються відкритого вітчизняного й зарубіжного досвіду лікування пацієнтів, права вибору кваліфікованого лікаря й доступність медичних послуг, не дивлячись на те, що вони платні. За таких обставин висувуються вимоги до особистості лікаря та його функціональних обов'язків. Як зазначає А. Варданян [6], сучасний лікар має володіти не лише українською мовою, але й іноземними мовами, а це в свою чергу забезпечить його ознайомлення й використання ним інноваційних медичних досягнень, отриманих у різних країнах. Доцільно зазначити, що такої думки й інші дослідники, котрі звужують проблему до вивчення лікарями іноземних мов.

У дослідженні Л. Гепенко і Л. Рибалко [7] вживається дотичне поняття «міжкультурне виховання» як процес розкриття майбутніми лікарями власного професійного й особистісного потенціалу завдяки різним культурам, засвоєння вітчизняними й іноземними студентами досвіду співпраці й партнерства у

професійній сфері, формування здатності обмінюватися передовими професійними ідеями для вирішення конкретних проблем та об'єднуватися й створювати інноваційні світові технології.

Нормативною базою міжкультурної компетентності майбутніх лікарів з ЗВМО є Стратегія, у якій прописана світова тенденція інтернаціоналізації вищої медичної освіти [8]. Освітній процес «працює» на розвиток цієї тенденції, а міжкультурне виховання є дотичним до шляхів реалізації ідеї інтернаціоналізації у вищій медичній школі. Міжкультурне виховання обумовлене потребами інтегрування вищої медичної школи до міжнародної спільноти, що означає пізнання нової культури, зміни власного мислення, позбавлення стереотипів під час обміну зарубіжним і вітчизняним досвідом у галузі медичної освіти.

Концептуальні засади формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у ЗВМО містяться в Стандартах [9-11; 12; 82], зокрема в загальних компетентностях, якими вони оволодівають під час професійної підготовки. Це здатності лікарів користуватися правами й виконувати обов'язки громадянина країни, розуміти й наслідувати суспільні громадянські цінності, особливості сталого розвитку держави в умовах демократизації й гуманізації всіх сфер життєдіяльності.

Медичні працівники не лише повинні знати про права та свободи громадянина України, але й примножувати духовні, культурні, моральні, наукові цінності, вивчати історію та закономірності розвитку медичної сфери. Пізнання себе відбувається через знання природи людської натури, галузі медичної сфери та збагачення її новими техніками й технологіями.

Згідно Комунікаційної стратегії з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, міжкультурне виховання молоді створює умови для комунікування в безбар'єрному (безперешкодному) середовищі, у якому забезпечуються рівні права й можливості людини для самореалізації власного потенціалу, вона має право на отримання послуг шляхом «інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної та громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності

до всіх сфер державної політики» [14]. Важливо кожній людині усвідомлювати цінність безбар'єрного середовища, розуміти суть європейських цінностей у будь якій галузі, у галузі охорони здоров'я включно.

На підставі Закону України «Про транскордонне співробітництво» (зі змінами від 04.09.2018 року) [13] спроектована ідея встановлення та поглиблення відносин між учасниками освітнього процесу України та європейських держав з метою вироблення спільних шляхів реалізації компетентнісного підходу до підготовки фахівців. У процесі навчання майбутні фахівці знайомляться з академічною мобільністю, найкращими практиками, ресурсами та досвідом країн ЄС. Співпраця, безумовно, буде ефективною, якщо до неї будуть готові учасники освітнього процесу. Формування міжкультурної вихованості майбутніх лікарів є одним із прикладів реалізації цієї ідеї. Здатність співпрацювати на професійному рівні це не лише комунікації. Це нестереотипне мислення, реалізація інноваційних підходів до розв'язання різних проблем, зокрема й конфліктогенних.

Зміст вищої освіти, прописаний в Законі України «Про вищу освіту» (2014) [15], означає засвоєння цілісної системи професійних знань, умінь, навичок майбутніми фахівцями, що становлять основу компетентностей відповідної галузі знань і наявної кваліфікації за рівнями вищої освіти. Наближеною до проблеми міжкультурного виховання є ідея, суть якої полягає в тому, що система буде повною та затребуваною, якщо вона включає формування способів мислення, інтеріоризацію морально-етичних цінностей, прийнятих у суспільстві, виховання особистісно-професійних якостей майбутніх фахівців. Саме у цьому контексті вбачаємо за необхідне активізувати проблему міжкультурного виховання майбутніх лікарів у ЗВМО, посилити увагу до комунікативного аспекту їхньої професійної підготовки.

Отже, міжкультурна освіта є ключовим елементом підготовки майбутніх лікарів в Україні в умовах інтернаціоналізації. Вона допомагає формувати лікарів, які здатні ефективно працювати у багатокультурному середовищі, забезпечуючи якісну медичну допомогу для всіх пацієнтів. Метою і результатом

міжкультурної освіти є формування міжкультурної компетентності учасників освітнього процесу, зокрема й майбутніх лікарів.

1.2. Суть і складові міжкультурної компетентності майбутніх лікарів

Міжкультурна компетентність майбутніх лікарів розглядається вітчизняними і зарубіжними вченими з різних позицій [20-25]. Так, зв'язок між міжкультурною компетентністю лікарів та педагогікою вищої школи є критично важливим для підготовки медичних фахівців, які можуть ефективно працювати в глобалізованому світі [81]. Інтеграція міжкультурних аспектів у навчальні програми, розвиток комунікативних і етичних навичок, а також практична підготовка є необхідними умовами для формування кваліфікованих лікарів, здатних взаємодіяти з пацієнтами з різних культур.

На думку Вей Чжеюаня [16], компонентами феномену є міжкультурна ідентичність, міжкультурна толерантність, міжкультурна комунікація. Міжкультурна ідентичність визначена як самоідентичність представляє встановлення духовного взаємозв'язку між собою і своїм народом, переживання щодо почуття належності до національної культури, прийняття її цінностей як сенсу для себе.

Виокремимо думки прихильників толерантного підходу до формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів. Науковці Г. Кардашевська Г. та О. Мовчан доводять потреби розвитку міжкультурної толерантності як важливого чинника розвитку особистості майбутніх лікарів. На думку вчених, міжкультурна толерантність включає в себе терпиме ставлення до всіх типів людей, з якими лікар вступає в контакт у професійному спілкуванні. Культурні відмінності не можуть бути узагальнені в правила й тому в «професійному спілкуванні лікаря культурні помилки набувають особливого значення, бо можуть спричинити не лише труднощі в спілкуванні, але й стати причиною погіршення стану хворого, зниження ефективності лікування» [17, с. 41].

Учені Д. Данько та І. Козубовської [18] схильні до думки формування

готовності іноземних студентів до міжкультурної комунікації, вважають, що існують певні особливості у навчанні іноземних студентів, такі як: мовний бар'єр, недостатня обізнаність з особливостями українського суспільства та закономірностями його формування. Міжкультурна комунікація є більш фундаментальною проблемою і не обмежується мовними проблемами. Суть цієї проблеми полягає в тому, що представники різних культур на ділових зустрічах не завжди усвідомлюють власні культурні стереотипи та установки, а вважають власні погляди усталеними «нормальними», не поважають один одного і не беруть до уваги думки інших людей. У такій ситуації комунікаторам важко знайти спільну робочу мову.

На думку М. Лісового [19] лікарі повинні володіти конструктивною культурою діалогу й політики, вміти розуміти, відтворювати і готувати наукові та професійні тексти, вміти виступати з публічними промовами, вести і підтримувати ділові перемовини. Мова медичного працівника – це вираз співчуття і повернення людини до гармонії з навколишнім світом. Безумовно, такі якості є основою міжкультурної взаємодії, на наш погляд.

Міжкультурна компетентність базується на знаннях і навичках, водночас є здатністю комунікантів осмислювати спільні події та досягати сприятливих результатів для осіб комунікації. Метою міжкультурної компетентності є досягнення такої якості мовної особистості, яка дозволяє вийти за межі власної культури і стати культурним посередником, не втрачаючи при цьому своєї культурної ідентичності.

У зарубіжній науковій літературі існують різні моделі міжкультурної компетентності. Розглянемо різні моделі міжкультурної компетентності. З цих причин Б.Д. Рубен (1989) стверджує, що для розуміння та оцінки людської поведінки слід використовувати «показники компетентності, які відображають здатність індивіда демонструвати концепції в поведінці, а не наміри, розуміння, знання, ставлення і бажання» [20]. Б.Д. Рубен досліджував, як спостереження за людьми в підготовлених і обраних ситуаціях може надати інформацію, яка прогнозує їх поведінку в подібних ситуаціях у майбутньому.

На основі літератури та власних досліджень Б.Д. Рубен виділив сім вимірів міжкультурної компетентності: 1) здатність людини до прояву взаємоповаги «висловлювати повагу та позитивну повагу»; 2) здатність адекватно описувати людину «реагувати на інших описово, без оцінки та без засудження»; 3) звертати увагу на знання, що підкреслюють «розпізнавати, наскільки знання є індивідуальними за своєю природою», а також визначає, що людина може пояснювати світ різними поглядами й розуміти, що є «правильним» і «істинним»; 4) емпатія — це здатність самої людини «поставити [себе] на місце іншого»; 5) особистісна мобільність людини «бути гнучким і функціонувати [ініціюючи та гармонізуючи] ролі». Функція ініціювання – це здатність запитувати інформацію, її уточнювати та вміти оцінити ідеї для вирішення поставлених проблеми. Гармонізація – це процес, який можна здійснити шляхом посередництва; 6) управління взаємодією – це можливість людини під час діалогу, починати та завершувати спілкування на підставі розуміння бажань і потреби інших; 7) толерантність до неоднозначності визначає, що людина може по різному реагувати «реагувати на нові та неоднозначні ситуації з невеликим видимим дискомфортом».

Б.Д. Рубен [21] визначив ці сім вимірів, використовуючи для оцінки шкали спостереження. Пізніше вони були використані та розвинуті іншими авторами. Роботу вченого з моделювання поведінки та оцінки поведінкових цілей, тобто визначення компетентності людини на основі спостереження, можна розглядати як попередник продуктивної міжкультурної комунікативної компетентності. Отже, вчений вважає, що міжкультурна комунікативна компетентність складає «здатність функціонувати таким чином, який сприймається як відносно узгоджений з потребами, здібностями, цілями та очікуваннями людей у вашому оточенні» [20]; здатність людини оцінити іншу людину за її діями, а не по самозвіту.

Автори Byram (1997) і Risager (2007) зробили пояснення щодо багатовимірних моделей міжкультурної компетентності [21; 22]. У праці вченого М. Byram «Навчання та оцінка міжкультурної компетентності» сказано про

п'ятифакторну модель міжкультурної компетентності, яка складає наступні положення: 1) фактор ставлення – це зданість людини цінувати себе та інших людей і вміщає з «допитливості та відкритості, готовність припинити недовіру до інших культур і віру у свою» [21, с. 91]; 2) знання про себе та інших особистостей, що складають правила особистої та соціальної взаємодії; 3) здатність людини інтерпретувати власну та чужу культуру; 4) вміння відкриття та взаємодії – робить людину обізнаною «нові знання про культуру та культурні практики» та застосовувати їх у міжкультурних відносинах; 5) критичне культурне усвідомлення – це здатність висловлювати власні думки, практичні навички у власній культурі та здатність до оцінки іншої культури.

Надалі вчений пояснював, що фактор взаємодії – навички відкриття та взаємодії – складаються із різних форм спілкування, які складають вербальні та невербальні методи та виникнення дискурсу, наявності лінгвістичної та соціолінгвістичної компетенцій.

Вчений Райзагер (2007) навів розширену концепцію міжкультурної компетентності. Модель міжкультурної компетентності повинна вміщати різні ресурси, якими може володіти людина, а також вузькі компетенції, які можливо оцінити. Автор стверджував, що модель володіє широким значенням. У моделі існує десять елементів, які застосовуються у лінгвістичному розвитку [22, с.227]. До них належать: лінгвістична (лінгвоструктурна) компетенція; лінгвокультурні компетенції та ресурси – поетика; лінгвокультурні компетенції та ресурси – семантика та прагматика; лінгвокультурні компетенції та ресурси – мовна ідентичність; інтерпретація текстів (дискурсів); переклад та усний переклад; використання етнографічних методів; знання мови як критичне усвідомлення мови а також громадянина світу; транснаціональна співпраця; знання культури та суспільства та критичне культурне усвідомлення, а також усвідомлення громадянина світу. Науковий проект «міжкультурна оцінка компетенції» застосовує багатовимірний зміст. Загальна модель вміщає два набори параметрів – один для оцінювача, а інший для того, хто здає екзамен – містить три рівні навичок для кожного параметра: базовий, середній і повний.

Також існує шість різних вимірів міжкультурної компетентності, як-от:

- 1) толерантність до двозначності – це «здатність сприймати ясність і двозначність і вміти мати справу з конструктивним»; 2) поведінкова гнучкість — це «здатність пристосовувати власну поведінку до різних вимог і ситуацій»; 3) комунікативна обізнаність — це здатність визначати взаємозв'язки між мовними фразами та культурною структурою, верифікувати та вільно працювати з різними комунікативними ситуаціями з іноземними партнерами і відповідно міняти власні лінгвістичні форми вираження; 4) відкриття знань — це «здатність здобувати нові знання про культуру та культурні практики та здатність діяти, використовуючи це». знання, ставлення та навички в умовах обмежень спілкування та взаємодії в реальному часі»; 5) повага до іншості – це «готовність припинити недовіру до інших культур і віру у свою»; 6) емпатія – це «здатність інтуїтивно розуміти, що думають інші люди і як вони почуваються в конкретних ситуаціях».

Міжкультурна компетентність вміщує три виміри в спрощеному варіанті створеної моделі [21, с. 11]: 1) відкритість – це здатність «бути відкритим до іншого та до ситуацій, у яких щось робиться інакше» 2) повага до інших людей та толерантність до двозначності; 3) знання є особливістю «не лише бажання знати «важкі факти» про ситуацію чи певну культуру, але також бажання знати щось про почуття іншої людини» (виявлення знань та емпатії); 5) адаптивність – це здатність власну поведінку та власний стиль спілкування (поведінкова гнучкість та комунікативна обізнаність).

Існує дослідження, де обговорювалася модель міжкультурної компетентності «Модель розвитку міжкультурної чутливості (DMIS) Bennett» [23; 24]. Учений створив динамічну модель, яка пояснює як людина може реагувати на культурні відмінності та як потім можуть змінюватися її реакції з часом. Модель розвитку міжкультурної чутливості (DMIS) вміщує шість етапів, які були згруповані в три етноцентричні етапи, а саме:

- 1) етноцентрична стадія – заперечення – людина заперечує культурну відмінність або існування іноземної культури за допомогою встановлення

психологічних або фізичних бар'єрів та віддаленість від інших культур;

2) етноцентрична стадія – захист – людина визначає загрозу від іншої культури, здійснює приниження іншої культури (негативний стереотип) і надаючи перевагу власної культури; може наступити етап розвороту людини, коли відбувається перехід від власної культури до іноземної, а власна культура принижується;

3) етноцентрична стадія – мінімізація – людина сприймає культурні відмінності поверхово, хоча розуміє їх подібними до власної культури.

Три етновідносні стадії розвитку мають складний механізм, коли відбувається процес взаєморозуміння культури відносно одна одної, а дії відбуваються як культурно обумовлені: 1) у фазі прийняття відбувається сприймання людиною та здійснюється повага до культурних відмінностей щодо поведінки і цінності; 2) на другій етновідносній стадії – адаптації – особистість розвиває мобільність у різноманітних світоглядах через емпатію та плюралізм; 3) на останній стадії – інтеграція – особистості переглядають іноземні світогляди у власні світогляди. динамічний спосіб моделювання розвитку міжкультурної компетентності включає шість етапів, які класифікуються від найменш культурно компетентного етапу до найбільш культурно компетентного з етапів.

Недоліком моделі Бенетта є недостатньо визначена роль комунікації в розвитку міжкультурної чутливості. Його ідея полягає в комунікації як стратегії розвитку: «Учасники, які виходять із схвалення, прагнуть застосувати свої знання про культурні відмінності до реального обличчя. Особисте спілкування. Нині настав час надати можливості для взаємодії. Ці дії можуть включати діяди з партнерами з інших культур, фасилітовані багатокультурні групові дискусії або зовнішні завдання, що включають інтерв'ю з людьми з інших культур... практика спілкування може стосуватися проживання в сім'ї або розвитку дружби в іншій культурі» [23, с. 58-59].

Нарешті, модель відносин Тінг-Тумі (1993) складається з трьох елементів, які сприяють адаптації, коли людина стикається з чужим або незнайомим середовищем: 1) когнітивний; 2) афективний; 3) поведінкові фактори. Фактори

сприяють ефективній ідентифікації процесів переговорів і досягнення результатів» [25] та дають можливість людині взаємодіяти з незнайомою людиною.

Учені Джонсон Джеймс П., Ленартовичі Томаш, Апуд Сальвадор [26] запропонували визначення міжкультурної компетентності в міжнародному бізнесі та побудували модель, де вказали як міжкультурна компетентність розвивається у людей. Вони вказують на три аспекти знань, навичок та особистих якостей та кожен їх роль у загальній моделі формування міжкультурної компетентності.

Автор Уорд К. [27] розробив модель процесу культурного шоку, яка вміщує в собі три складники: афект, поведінку та пізнання та показує міжкультурний досвід для «мандрівників» з різними культурами. Композиційний підхід до міжкультурної компетентності пояснює тристоронню класифікацію особистісної характеристики: афективний вимір (терпимість до двозначності та ставлення до іншої культури), когнітивний вимір (відкритість та знання звичаїв іншої культури) та поведінковий вимір (гнучкість поведінки та володіння мовами), в яких особистість має або нижчий, або вищий ступінь розвитку запропонованої особистісної характеристики.

Дослідниця Дарла Діардорф [28] запропонувала композиційну модель міжкультурної компетентності, що вмістить: когнітивні знання (складові культурної самосвідомості, усвідомлення культури, пізнання культурної інформації та соціолінгвістичну обізнаність); емоційні складові (ставлення, допитливість, повага, терпимість); поведінковий елемент (слухання, моніторинг, інтерпретація, аналіз, оцінка результатів та їх взаємозв'язок).

Взаємодіючи з людьми з різних культур і різного походження, люди мають певну здатність адаптувати ці три виміри до нового культурного контексту. Іншими словами, культурно інтелігентні люди мають 1) когнітивну здатність ефективно функціонувати в новій культурі; 2) мотивація до адаптації в іншому культурному середовищі; 3) здатність до адаптивних дій.

На думку вчених Г. Кравченко, Лю Яньші [29], міжкультурна

компетентність зазвичай визначається як ефективна і доречна комунікація та поведінка в міжкультурній взаємодії, де під ефективністю розуміється ступінь досягнення індивідом своїх цілей, а під доречністю – спосіб і контекст, в якому ці цілі досягаються.

На думку Т. Білоус Т. та інших [30] складний характер міжкультурної компетентності призвів до появи ряду термінів, моделей і теорій, які використовуються як підставою для різних підходів до його оцінки. Деякі моделі зосереджуються на комунікативній природі міжкультурної компетентності, тоді як інші наголошують на адаптації та розвитку людини під час зіткнення з новими культурами, а треті наголошують на емпатійній і толерантній реакції на іншу культуру. Моделі прагнуть пояснити типи навичок і здібностей, які потрібні людям, щоб функціонувати в культурно різних умовах і процесах, які вони зазнають, щоб розвинути навички та здібності, щоб бути міжкультурною компетентністю.

Міжкультурна компетентність визначається як динамічне, інтегративне, комплексне, професійно-особистісне утворення. Усебічні знання про культуру та її особливості (рідної та інших національних представників), здатність застосовувати набуті знання та навички на практиці, розуміння представників інших культур, толерантного ставлення та сприйняття різниці інших культур [31].

Учена В. Скрипнікова [32] досліджувала розвиток міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління. На її думку, потрібно усвідомити необхідність організації професійної діяльності, включаючи необхідні системи, безпосередньо пов'язані з міжкультурною комунікацією, спілкуванням та комунікативними проблемами, визначати наступні дії, продумати варіанти уникнення конфліктів. У ході дослідження було виділено компоненти міжкультурної компетентності. Міжкультурна компетентність включала особистісний, комунікативно-діяльнісний, афективно-когнітивний компоненти. Особистісний компонент складає індивідуальні навички особистості зі здатністю до збирання та оцінювання отриманої

інформації, використання знань і навичок, застосування умінь в майбутньому, здатності долучатися до процесу міжкультурної взаємодії, мотиви до самореалізації, схильність до самовдосконалення, ставлення до іншої культури, щирість, комунікативні здатності, взаємоповаги, здатності до навчальної та професійної роботи, професійної мобільності. Беручи відповідальність за прийняття рішень та надалі для усвідомлення мотиваційний компонент впливає на міжкультурну взаємодію, можливість досягати співпраці, ефективно використовувати знання, які виявляються при зміні мотивів взаємовідносин та цінностей особистості, прагненні до самовдосконалення тощо. Афективно-когнітивний компонент складає знання про свою ідентичність, розуміння культурної різниці, поважне ставлення до культурних відмінностей, культурної толерантності, знання національної культури, мобільність, усвідомлення різноманітних проявів емоцій, моральні та етичні переконання, володіння різними мовами, основи міжкультурного спілкування, знання культури іншої людини, розуміння проблем міжкультурної комунікації, чутливість до іншої культури. Комунікативно-діяльнісний компонент складає уміння вести міжкультурний діалог, мовні уміння, комунікативну ініціативність, навички використання мови, вміння діяти та застосовувати різні варіанти поведінки у життєвих ситуаціях, здатність слухати, проводити аналіз, робити висновки, вміння уникати та попереджати конфлікти.

Існують різноманітні погляди на визначення поняття міжкультурна компетентність. Спираючись на роботу Д. Костенко [**Error! Reference source not found.**] можемо виокремити 2 великі групи визначень. Перші розглядають міжкультурну компетентність як складову міжкультурної комунікації, що дозволяє людині вірно розуміти контекст під час спілкування з носієм іноземної мови. Інші визначають міжкультурну компетентність як самостійно існуючу. Сутність її полягає розумінні та вдалому використанні у спілкуванні з іноземцями факторів міжлюдської взаємодії, що обумовлені культурою, традицією, релігією. Компонентами міжкультурної компетентності названо: міжкультурне взаєморозуміння, комунікативне та поведінкове пристосування;

формування нових універсальних зразків поведінки, які базуються на цінностях і нормах різних культур.

У дослідженні О. Резунової [34] компонентами міжкультурної компетентності названі: способи реагування в ситуаціях міжкультурної взаємодії; міжкультурна грамотність; типи етнічної ідентичності; ціннісна сфера, вербальні і невербальні комунікації; релігія, звичаї і традиції.

Формування міжкультурної компетентності вітчизняних здобувачів вищої освіти з культурними особливостями інших народів відбувається під час вивчення таких гуманітарних дисциплін, таких як культурологія, релігієзнавство, країнознавство. Проте ці дисципліни є специфічними, та не вивчаються майбутніми спеціалістами технічних та природничих дисциплін.

Тому вбачаємо великий потенціал для формування міжкультурної компетентності у розширенні змісту таких навчальних дисциплін як: історія України, історія фахової дисципліни, яку вивчає майбутній фахівець (історія психології, історія літератури, історія педагогіки). Також під час вивчення видатних діячів певної науки звертати увагу на культурні, історичні, особливості того часу, у якому ці особи жили та працювали.

Величезним потенціалом для розвитку міжкультурної компетентності іноземних фахівців виступає дисципліна українська мова. Під час вивчення цієї дисципліни іноземці можуть отримати комплексні знання про країну, в якій навчаються. Для цього навчальний план може бути розширений інформацією про видатних українських діячів та науковців, інформацією про визначні події, народні звичаї, традиції, свята.

Ще однією сферою, в якій іноземний здобувач вищої освіти буде розвивати власну міжкультурну компетентність - позанавчальна діяльність. Екскурсії та віртуальні екскурсії містом, відвідування виставок, музеїв та галерей збагатять його уявлення про культуру країни перебування та занурять його у її контекст.

Також зазначимо, що розвиток міжкультурної компетентності здобувачів відбувається у крос-культурній взаємодії вітчизняних та зарубіжних здобувачів вищої освіти. Подібні заходи можуть проходити як у навчальний так й

позанавчальний час. Так, з досвіду Г. Присовської [35] можемо виокремити наступні крос-культурні заходи: виступи та окремі заняття (лекційні та практичні) присвячені видатним діячам мистецтва, аналіз їхніх творів, відвідування культурних центрів, центрів міжнародного співробітництва. Проведення крос-культурних заходів у позанавчальний час, це: дискусії, обговорення, виставки національного мистецтва, одягу, презентації національної кухні, конкурси та фестивалі народних пісень і танців.

Учена Н. Никифорова [36] пропонує аналітичний інструментарій, що відображає складові міжкультурної компетентності особистості. Бажано систематизувати запропоновані дослідницею компетенції окремо як такі, що відображають базу знань майбутнього магістранта-лінгвіста, і такі, що відображають функціонування особистості в полікультурному соціальному просторі. Так, до першої групи належать структурні елементи міжкультурної компетентності: лінгвістичний (знання іноземної мови); культурологічний (знання традицій, особливостей, історії та культурних досягнень); інформаційний (ерудованість, системні знання у галузі, поінформованість). До другої групи належить когнітивні (уміння аналізувати, порівнювати, синтезувати, узагальнювати, інтерпретувати та дискутувати); комунікативний (уміння правильно висловлювати свої думки відповідно до комунікативного контексту); психологічний елемент (здатність взаємодіяти з іноземною культурою; прояв толерантності, чутливості, стійкості), ціннісний елемент (прояв гуманістичних цінностей: довіри, добра, солідарності; прагнення до взаєморозуміння та партнерства); діяльнісний елемент (здатність до адаптації, правила поведінки у професійній, соціальній, освітній та побутовій сферах відповідно до правил культури тієї країни).

Прикладами є транскордонне співробітництво, дослідження рис і явищ, спільних для різних культур, співпереживання представникам інших культур, визнання та інтерпретація культурних цінностей народів світу, співвіднесення етнокультурних стереотипів з власним досвідом, формулювання відповідних висновків та відмова від необґрунтованих суджень і вражень. Співпереживати

представникам різних культур, розпізнавати та інтерпретувати культурні цінності народів світу, співвідносити етнокультурні стереотипи з власним досвідом, формулювати відповідні висновки та відмовлятися від необґрунтованих суджень, вражень та упереджень, розширювати свій досвід міжкультурної комунікації та на основі цього досвіду переглядати свої оцінки інших культур, набувати знань про культури народів світу [37].

Під час дослідження [38] було визначено, що іншомовна комунікативна компетенція – це інтегративне особистісне утворення, що має складну структуру та виявляється як взаємодія і взаємопроникнення когнітивних, лінгвістичних, соціокультурних, педагогічних та інтерактивних елементів. Іншомовна комунікативна компетенція – це інтегративне особистісне утворення, що має складну структуру і проявляється як взаємодія та взаємопроникнення когнітивних, лінгвістичних, соціокультурних, педагогічних та інтерактивних елементів, ступінь сформованості якого забезпечує спілкування іноземною мовою та впливає на розвиток особистості. Отже, результати дослідження підтверджують те, що іншомовна комунікативна компетенція є ефективним засобом формування особистості. Цей вид компетенції сприяє розвитку особистісних якостей, підвищує рівень інтересу до вивчення іноземної мови та дає змогу використати особистісну свідомість, а також почуття та емоції. Комунікативна компетентність в іноземній мові - це не тільки зовнішня система символів, корисних для спілкування, а й властивість, притаманна природі людини, її психічному та психофізіологічному функціонуванню, діяльності та результативності. Іншими словами, спілкування іноземною мовою впливає на формування та розвиток особистості.

М. Айзенбарт [39] наводить короткий перелік найважливіших компонентів комунікативної компетентності. Компонентами комунікативної компетентності є 1) знання якостей і проблем людини, з якою спілкуються; 2) володіння відповідною технікою спілкування; 3) вміння аналізувати жести, міміку та інтонації інших людей; 4) знання основних ораторських навичок і вміння їх практичного застосування; 5) вміння уникати конфліктів і вирішувати

конфлікти, що виникають; 6) широкий словниковий запас; 7) навички емпатії; 8) дотримання етики та етикету; 9) деякі акторські навички; 10) навички активного слухання; 11) норми читання та стилістика письмового мовлення; 12) розвинене усне мовлення, впевнена інтонація, відповідне емоційне та ситуативне забарвлення; 13) уміння відстоювати та захищати свої погляди.

Комунікативна компетентність лікаря базується на комунікативних здібностях, знаннях і уміннях, що інтелектуально й мотиваційно обумовлюють соціальну та професійну характеристику, яка уможлиблює лікаря до самостійності та відповідальності, надає реалізувати ефективні та адекватні дії у спілкуванні в життєвих ситуаціях у взаємостосунках [40].

Як вважає Ю. Остраус [41], для формування професійно-комунікативної культури майбутніх лікарів необхідно мати якості як доброзичливість, комунікабельність, емпатійність, рефлексивність. О. Ярошенко [42] проаналізовано міжкультурну комунікативну компетенцію. Виокремлено спільні риси, що визначають міжкультурну комунікацію: 1) міжособистісна взаємодія; 2) інша людина, яка розмовляє іншою мовою як носій мови; 3) культурні відмінності як джерело непорозуміння; 4) ефективність – досягнення цілей комунікації. Відмінності між компонентами іншомовної комунікативної компетентності та міжкультурної комунікативної компетентності полягають у наступному: іншомовна комунікативна компетентність містить міжкультурні елементи лише в окремих компонентах, тоді як міжкультурна комунікативна компетентність не містить жодного компонента. Необхідно створення універсальної структурної моделі міжкультурної комунікативної компетентності. Автором запропоновано модель іншомовної міжкультурної комунікативної компетентності, що складається з трьох елементів: когнітивних елементів (міжкультурна обізнаність), соціально-процесуальних елементів (міжкультурна діяльність і навички) та перцептивно-психологічних елементів (міжкультурна чутливість). Міжкультурна обізнаність включає лінгвістичну та лінгвосоціокультурну компетенції; до міжкультурної ефективності/ вправності – лінгвістичну компетенцію в аудіюванні, читанні, говорінні й письмі, навчально-

стратегічну компетенцію і прагматичну компетентність (здатність використовувати мову відповідно до контексту та ситуації міжкультурної комунікації); міжкультурна чутливість складає психологічну компетентність (здатність враховувати психологічні особливості сприйняття нової культури).

На думку С. Козак існують чинники, що характеризують комунікативну компетентність як мовну та мовленнєву компетенцію, професійну, соціокультурну та стратегічну компетенцію [43]. Як вважає Т. Пилип [44], сутність особистісно-орієнтованого підходу до формування міжкультурної компетентності лікарів загальної практики полягає у визначенні слухача як головної дійової особи освітнього процесу з унікальними особливостями мислення, мовлення, поведінки, професійної мотивації та особистого інтересу; розкритті компетентності кожного слухача, його потенціалу для самовизначення та самореалізації. Основним завданням є розвиток пізнавальної та творчої активності у викладанні англійської мови під час підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти, сприяння самостійному мисленню, творчому підходу до виконання завдань та розвитку самовираження. Застосування індивідуально-орієнтованого підходу до вивчення іноземної мови збагачує структуру знань лікаря через яскраве особистісне розуміння своїх можливостей і цілей щодо розвитку комунікації та толерантності іноземними мовами, що значно підвищує конкурентоспроможність на ринку праці та сприяє розширенню професійного досвіду і самореалізації.

Міжкультурну компетентність студентів-медиків розглядають як здатність застосовувати свої знання, вміння та навички для продуктивної професійної діяльності з метою забезпечення ефективної взаємодії з колегами та пацієнтами різних культур, що ґрунтується на принципах взаємоповаги та взаєморозуміння. З'ясовано, що теоретична модель формування міжкультурної компетентності студентів-медиків на заняттях з іноземної мови з використанням активних методів навчання включає такі блоки цілі (орієнтація на соціальне замовлення, тобто необхідність підготовки медичних фахівців до роботи в полікультурному середовищі), змісті організація (зміст компетентності, основні напрями

навчальної діяльності, методологічні засади формування міжкультурної компетентності) та технологія (навчальні технології формування міжкультурної компетентності) [45].

Готовність майбутніх лікарів до міжкультурного обміну розглядається як позитивне ставлення до співпраці з представниками різних культур і до побудови взаємовідносин на основі взаємної довіри, знання традицій своєї та інших культур, дотримання професійного етикету в галузі медицини, навички вербальної та невербальної комунікації та високий рівень професійної активності на практиці. Знання власної культури та різних культурних традицій, дотримання професійного етикету в галузі медицини, навички мовної та немовної комунікації, особистісні та професійні якості, що сприяють високому рівню здійснення професійної діяльності [46].

Учений Є. Долинський [47] створив структуру комунікативної компетентності майбутнього перекладача як поєднання чотирьох компонентів – мовного, соціокультурного, мовленнєвого та стратегічного та до них критерії як ступінь сформованості мовної та мовленнєвої компетентності, стратегічної компетентності, володіння культурологічними та фоновими знаннями, що визначають рівні: низький, середній, високий на володіння комунікативною компетентністю.

Науковець О. Ситнікова [48] вважають важливим для лінгвістів цінувати культуру, особливо в соціальній та професійній сферах, і рекомендують майбутнім дипломованим лінгвістам проводити дослідження культурної спадщини етнічних груп, аналізувати ці культурні явища та порівнювати їх з національними, вивчати їхні відмінності, готувати доповіді та реферати, організовувати заходи міжкультурного обміну (культурні фестивалі, зустрічі з культурними діячами з інших країн). Важлива роль полягає в інформуванні представників інших країн про багатство української культури. Першим кроком у професійно-педагогічній діяльності є активне включення культурологічних питань під час викладання іноземних мов в аудиторії та підвищення культурних знань студентів у позааудиторних заходах.

На думку дослідниці Н. Калашнік міжкультурна компетентність у поєднанні з комунікативною компетентністю виступає одним із показників сформованості професійної культури майбутніх лікарів-іноземців. Міжкультурна компетентність пов'язана зі здатністю розуміти світогляд інших соціокультур, розуміти смислові орієнтації інших лінгвоетнічних соціумів, розпізнавати подібності та відмінності між культурами та застосовувати їх у контексті міжкультурної комунікації [49].

Підготовка здобувача вищої освіти до ефективної професійної та особистісної діяльності у багатокультурному світі має у своєму підґрунті взаємне вивчення культурних, етнічних, релігійних особливостей та урахування їх під час міжкультурної комунікації. Цей досвід збагачує всі сторони міжкультурної комунікації та допомагає у створенні комфортного міжкультурного середовища [83; 94]. Отже, вдала адаптація іноземних студентів базується на розумінні культурних, релігійних, етнічних особливостей викладачами, кураторами та адміністрацією ЗВО. Розвиток міжкультурної компетентності є першим кроком на шляху міжкультурного виховання як вітчизняних, так й іноземних здобувачів вищої освіти. Це стає запорукою розуміння традиційних та культурних особливостей мислення та поведінки здобувачів та допомагає обрати відповідну стратегію поведінки з ними.

1.3. Педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти

На підставі результатів аналізу наукових праць [50; 53-57], розроблено такі педагогічні умови, як-от: мотивація розвитку і саморозвитку міжкультурної ідентичності в майбутніх лікарів; використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін для формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів; сприяння академічній мобільності майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти.

1 педагогічна умова – мотивація розвитку і саморозвитку міжкультурної

ідентичності в майбутніх лікарів [92; 95].

Міжкультурна ідентичність – це вміння майбутніх лікарів поєднувати знання та поведінкові моделі колег з інших культур, запозичувати найкращі приклади професійного вирішення складних медичних випадків, а також формувати свою професійну діяльність на основі принципів плюралізму мислення та усвідомлення історичних і культурних процесів [60-65].

Така ідентичність є складовою культури міжнаціонального спілкування. Як стверджують учені О. [Повідайчик](#), Л.[Рогащ](#) [51], посилення міжкультурної ідентичності можна досягти через різноманітні підходи. Одним із ефективних способів формування культури міжнаціонального спілкування молоді є надання знань про національні культури та етнічну ідентичність. Важливо виховувати повагу до традицій та звичаїв інших етносів, а також розвивати толерантність і вміння спілкуватися з представниками різних культур. У полікультурному суспільстві знання про духовну культуру (традиції, звичаї, медицину тощо) є надзвичайно важливими. Це допомагає уникнути некомпетентності, зменшує ризик помилок у вирішенні проблем і запобігає необдуманим вчинкам. Таким чином, розвиток міжкультурної ідентичності сприяє більш гармонійному співіснуванню та взаєморозумінню між різними народами.

У дослідженні спираємося на базові поняття «комунікації в медичній сфері», потреби комунікувати [71; 84; 87; 90; 97].

У дослідженні В. Скрипнікової [32] описані етапи розвитку міжкультурної компетентності здобувачів вищої освіти, що є близькими до розвитку міжкультурної ідентичності. На початковому етапі формування міжкультурної ідентичності відбувається стадія захисту від культурних відмінностей. На цьому етапі інша культура сприймається критично, змінюються полюси на «ми» – «вони», «свої» – «чужі», і проявляється спроба захисту від існуючих культурних різниць. Спостерігається недостатня обізнаність з основами міжкультурної комунікації, наявність міжкультурних бар'єрів, поодинокі спроби міжкультурної взаємодії, а також схильність до етноцентризму та конфліктності.

Середній рівень міжкультурної обізнаності характеризується прийняттям культурних відмінностей. На цьому етапі культурні різниці, виявлені раніше, зводяться до мінімуму. Тут спостерігається помірне залучення до процесів міжкультурної комунікації, дослідження міжкультурних подібностей, що сприяють розвитку толерантності та подоланню гомоцентризму. Важливими аспектами є інтерес і відкритість до інших культур, розуміння того, що інші культури мають таку ж складну структуру, як і власна, а також активна участь в обміні інформацією в міжкультурному середовищі і розвиток навичок побудови міжкультурних стосунків.

Адекватний рівень міжкультурної адаптованості відповідає стадії пристосування до культурних відмінностей. Цей етап характеризується такими процесами, як збереження ідентичності, включаючи міжкультурну ідентичність, потреба у вирішенні питань, пов'язаних з автентичністю власної культури, здатність до конструктивної комунікації в міжкультурному середовищі та вміння підтримувати комунікативні зв'язки на систематичній основі.

Оптимальний (високий) рівень міжкультурної компетентності відповідає стадії інтеграції. На цьому етапі відбувається культурна обмеженість, що включає інтеграцію культурних відмінностей, специфічне міжкультурне наведення мостів, міжкультурний діалог та міжкультурне посередництво.

На стадії інтеграції спостерігається накопичення досвіду продуктивної взаємодії та реалізація відповідності і самореалізації. Важливими аспектами є критичне усвідомлення культури, розуміння власного та інших культурно-специфічних світоглядів, а також здатність критично оцінювати результати діяльності за визначеними критеріями.

Відповідність між цими етапами та рівнями є важливою складовою результативного блоку в авторській педагогічній моделі розвитку міжкультурної компетентності. Це забезпечує глибоке розуміння сутності процесу, завдяки якому майбутні вчителі формують і розвивають свої міжкультурні ідентичності та компетенції, що сприяє більш гармонійному співіснуванню в полікультурному середовищі.

2 педагогічна умова – використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін для формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів.

У сучасному світі, який стає дедалі більш глобалізованим, міжкультурна компетентність є однією з найважливіших якостей, що повинні мати майбутні лікарі. Вона дозволяє медичним працівникам ефективно взаємодіяти з пацієнтами з різних культур, розуміти їхні потреби та особливості, а також забезпечувати високий рівень медичного обслуговування. Суспільно-гуманітарні дисципліни, такі як культурологія, соціологія, психологія та етика, відіграють ключову роль у формуванні цієї компетентності [69; 79; 93].

Суспільно-гуманітарні дисципліни надають майбутнім лікарям знання та навички, необхідні для розуміння культурних відмінностей. Наприклад, вивчення культурології дозволяє студентам усвідомити, як культура впливає на сприйняття здоров'я та хвороби. Кожна культура має свої традиції, вірування та практики, які можуть суттєво впливати на медичні рішення. Знання про ці аспекти допомагає лікарям уникати стереотипів і упереджень, що є критично важливим для успішної взаємодії з пацієнтами.

Соціологія, в свою чергу, дозволяє глибше зрозуміти соціальні структури та динаміку, що впливають на здоров'я населення. Вивчення соціальних детермінантів здоров'я, таких як бідність, освіта та доступ до медичних послуг, допомагає лікарям усвідомити, як соціальні фактори можуть впливати на здоров'я пацієнтів. Це знання є основою для розробки ефективних стратегій лікування, які враховують не лише фізичний стан пацієнта, але й його соціальне оточення.

Психологія, зокрема, надає лікарям інструменти для розуміння емоційних та психологічних аспектів взаємодії з пацієнтами. Різні культури можуть по-різному сприймати хворобу та лікування, і знання про ці відмінності дозволяє лікарям адаптувати свій підхід до пацієнтів. Це може включати використання культурно чутливих методів комунікації, які враховують специфіку сприйняття інформації в різних культурних контекстах.

Формування міжкультурної компетентності у майбутніх лікарів передбачає

активне використання знань, отриманих з суспільно-гуманітарних дисциплін. Це можна досягти через інтерактивні методи навчання, такі як рольові ігри, симуляції та обговорення випадків, які ілюструють міжкультурні ситуації. Такі методи сприяють розвитку емпатії та критичного мислення, що є важливими компонентами міжкультурної компетентності.

Крім того, важливо залучати студентів до міжкультурних проєктів, стажувань або обмінів, де вони можуть безпосередньо взаємодіяти з представниками різних культур. Це не лише поглиблює їхні знання, але й дозволяє розвивати навички спілкування та адаптації в різних культурних контекстах [59-65].

Міжкультурна компетентність формується під час вивчення навчальної дисципліни «Іноземна мова» (англійська, німецька, французька), дисципліни «Українська мова як іноземна». Учена Л. Богиня [66] зазначає, що міжкультурна компетентність притаманна не лише мовним дисциплінам, а й дисципліні «Країнознавство», яка викладається іноземним здобувачам вищої освіти. Ця інтегрована дисципліна поєднує мовну та суспільну складові, акцентуючи увагу на культурному багатстві України, а метою є не лише ознайомлення з історією та сучасністю нашої країни, але й глибоке розуміння ключових етапів історичного розвитку українського народу. Особливу увагу приділено традиціям, матеріальній та духовній культурі, які формують наш національний характер.

У межах цієї дисципліни студенти матимуть можливість розширити та закріпити свої навички в усіх видах мовленнєвої діяльності, що є важливим для усвідомлення культурних аспектів спілкування. Поглиблене вивчення української культури допоможе не лише в мовному розвитку, але й у формуванні цілісного світогляду, що враховує багатогранність української спадщини.

Кафедра української мови, психології та педагогіки ХНМУ пропонує студентам різноманітні дисципліни, серед яких «Українська мова за професійним спрямуванням», «Психологія спілкування», «Психологія праці» та «Конфліктологія». Зміст навчальної програми спрямований на формування

світогляду майбутнього лікаря, акцентуючи увагу на важливості української мови, духовних та інтелектуальних надбань народу. Основною метою є визначення людини як найвищої цінності та розвиток толерантного ставлення у професійній діяльності [59].

Під час занять викладачі мають можливість формувати культуру спілкування через приклад, практику, заохочення, навіювання, переконання та тренінгові ситуації. Це дозволяє студентам не лише засвоювати теоретичні знання, але й розвивати практичні навички спілкування, що є критично важливими в медичній практиці.

Наведемо питання для вивчення:

Яке значення має українська мова в професійній діяльності лікаря? Які аспекти комунікації можуть вплинути на взаємодію з пацієнтами?

Які принципи психології спілкування ви вважаєте найбільш важливими для лікарів?

Як ці принципи можуть допомогти у формуванні довірливих стосунків з пацієнтами?

Як інноваційні підходи в педагогіці можуть вплинути на навчання медичних спеціальностей?

Які методи ви б застосували для покращення навчального процесу?

В чому полягає роль психології праці у професійній діяльності лікаря?

Як управлінські навички можуть вплинути на якість медичного обслуговування?

Які конфлікти можуть виникати у медичній практиці, і як їх можна уникнути?

Які стратегії ви б застосували для вирішення конфліктних ситуацій?

Ці питання допомагають студентам глибше осмислити навчальний матеріал та підготуватися до практичного застосування знань у своїй майбутній професії.

На думку С. Трегуб [52], комунікативні навички студентів-медиків є важливою складовою їхньої освіти, оскільки успішна професійна діяльність

лікаря значною мірою залежить від здатності ефективно спілкуватися. Сьогодні студенти беруть участь у різноманітних формах навчання, таких як практичні заняття, лекції, заняття з анатомії, лабораторні роботи, стажування та онлайн факультативи. Важливими аспектами комунікативної компетентності є мотивація студентів, взаємодія між студентами та викладачами, а також особистісний розвиток.

Особистість майбутнього лікаря формується через інтерес до навчання, планування та організацію своєї діяльності. Проте, на жаль, спостерігається тенденція до низької мотивації серед студентів, які стикаються з труднощами в сприйнятті лекцій, веденні записів, пошуку літератури та аналізі отриманих знань. Важливо пояснити студентам, що оволодіння комунікативними навичками є ключем до успіху в медичній професії.

Взаємодія між студентом і викладачем може суттєво підвищити мотивацію, оскільки обмін інформацією через розмови, чати, лекції, пояснення та звіти сприяє активізації навчального процесу. Варто зазначити, що ввічливість викладача, його міміка та жести можуть значно вплинути на сприйняття інформації студентами, що, в свою чергу, позначається на їхній майбутній професійній діяльності.

Лікарі повинні вміти спілкуватися, адже часто молоді спеціалісти не знають, як знайти спільну мову з родичами пацієнтів. Для кращого розуміння пацієнтів та їхніх родичів лікарі повинні постійно вдосконалювати свої комунікативні навички. Загальновідомо, що лікарі, які вміють переконувати словом і враховують психологічні особливості своїх пацієнтів, користуються довірою та повагою. Як зазначає С. Трегуб, лікарям потрібні не лише медичні знання, але й культура спілкування, яку вони повинні постійно розвивати.

Культурна особистість лікаря також включає знання мови, що надає студентам мовну гнучкість, мобільність та здатність швидко переходити від одного способу спілкування до іншого. В умовах дефіциту часу, відведеного на гуманітарні дисципліни, викладачі повинні навчити студентів мислити і діяти професійно, забезпечуючи їм необхідні комунікативні навички для успішної

практики в медичній сфері [67; 75].

На думку Ю. Юсефа [53], низка гуманітарних дисциплін має значний комунікативний потенціал для формування комунікативної культури майбутніх лікарів і стимулює їхнє професійне самовдосконалення.

3 педагогічна умова – сприяння академічній мобільності майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти.

Глобалізація та інтернаціоналізація академічного простору дають все більше можливостей для абітурієнтів та здобувачів обирати навчання у ЗВО, які розташовані в інших країнах. Студентська мобільність реалізується у двох провідних формах – це навчання в іноземному закладі вищої освіти на повний освітній цикл та академічна мобільність [85].

Існують різні поняття та їх визначення «мобільність», «академічна мобільність» та «професійна мобільність». На думку А. Артюшенко [54], «мобільність» – це сукупність індивідуальних особливостей і можливостей людини, що проявляється в умінні швидко діяти та змінюватися у діяльності. Вчені Ю. Клименко [55] вважає, що «мобільність» – це рухливість та здатність особистості до руху через пізнання та професійні сфери. Поняття «мобільність» у педагогіці вивчається як внутрішнє самовдосконалення особливості, яке засноване на стабільних цінностях і потребі в саморозвитку.

Академічна мобільність – це переміщення науково-педагогічних працівників і студентів закладами вищої освіти на певний термін в інший навчальний, науковий або клінічний заклад в одній країні або закордоном з метою викладання або отримання навчання [56].

Академічна мобільність науково-педагогічних працівників, аспірантів і студентів є одним із головних напрямів міжнародної та навчальної діяльності закладу вищої освіти. Метою є підвищення ефективності наукових досліджень, поліпшення якості освіти, вивчення системи управління інших закладів та подальше впровадження отриманого досвіду у систему управління закладів, підвищення конкурентної здатності випускників на ринку праці. Існують різні форми академічної мобільності: наукові та мовні стажування, навчання за

програмами студентського обміну за міжнародними договорами про партнерство у вищому закладі освіти, навчальна (дослідницька, виробнича) практика [57].

До різновидів академічної мобільності можна віднести професійну мобільність. Професійна мобільність – це можливість і здатність змінювати вид праці або переключатися між видами праці, що передбачає володіння професійних здібностями. Вважається, що професійна мобільність – це одна з форм соціальної мобільності, в якій відбувається зміна місця праці працівником [58; 68].

Навчання в іноземному університеті передбачає повне проходження освітньо-професійної програми за рівнем та спеціальністю приймаючого ЗВО та отримання диплому відповідного зразка. Програми академічної мобільності у свою чергу передбачають тимчасове навчання здобувача в іноземному ЗВО. Проте диплом буде отримано в основному ЗВО здобувача. Навчання іноземних громадян на території України регламентується: законом України «[Про вищу освіту](#)», законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства».

У кожному ЗВО створено відділ по роботі з іноземними громадянами та особами без громадянства. Також в університетах діють підготовчі відділення для іноземних громадян та осіб без громадянства. На курсах вивчаються навчальні предмети з переліку Міністерства освіти і науки України (математика, біологія, фізика). Також діють мовні курси, мета яких - підвищенням мовної компетенції іноземних громадян для подальшого їх навчання в університетах. Іноземці можуть вступити до університетів без навчання на підготовчому відділенні.

При вступі в університет здобувач складає іспит зі спеціальності та з української мови/іноземної мови на вибір. В подальшому зі вступників формуються групи, навчання в яких відбувається українською або іноземною мовами. Проте на якій би мові не відбувалося навчання, обов'язковою навчальною дисципліною є українська мова як іноземна. Мета вивчення

української мови іноземними студентами – практичне оволодіння українською мовою на такому рівні, який забезпечить мовленнєву діяльність здобувачів в актуальних для них сферах спілкування, готовність до активної участі в навчальному процесі на всіх етапах навчання в вищому навчальному закладі.

Мовна, комунікативно-мовленнєва готовність іноземних студентів до навчання досягається шляхом засвоєння студентами мінімально необхідного й достатнього обсягу мовних знань, необхідних умінь и навичок мовленнєвої діяльності українською мовою.

Академічна мобільність регламентується наступними нормативно-правовими актами: Законом України [«Про вищу освіту»](#), Постановою Кабінету Міністрів України [«Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність»](#), внутрішньою документацією ЗВО.

Закон України «Про вищу освіту» визначає академічну мобільність як можливість навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому навчальному закладі на території України чи поза її межами, без відрахування чи звільнення з основного місця навчання чи роботи. Порядок здійснення академічної мобільності усіма учасниками освітнього процесу є важливим кроком у процесі імплементації Закону України [«Про вищу освіту»](#) та створення дієвого інструментарію для інтернаціоналізації українських вищих навчальних закладів.

Ключовими аспектами нового Положення є надання права на участь у програмах академічної мобільності усім учасникам освітнього процесу; чітке визначення видів та форм академічної мобільності; закріплення принципу перезарахування отриманих кредитів на основі Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС), зокрема шляхом порівняння змісту навчальних програм, а не назв курсів; збереження місця навчання та стипендії для студентів та місця роботи для працівників ВНЗ, котрі беруть участь у програмах академічної мобільності.

У контексті цього реферату академічна мобільність розглядається як форма організації освітнього процесу (зокрема, через дистанційне навчання), що

забезпечує можливість навчатися, викладати, стажуватися чи здійснювати наукову діяльність в іншому навчальному закладі на території України чи поза її межами, результатом якої є самореалізація особистості в навчанні і професійній діяльності. Академічна мобільність дає можливість студентам самим формувати свою освітню траєкторію і в рамках освітніх стандартів, вибирати предмети, курси у відповідності зі своїми схильностями й устремліннями. При цьому характерною ознакою академічної мобільності студентів є тимчасове навчання в інших закладах вищої освіти [68].

Вітчизняні та зарубіжні дослідники визначають зміст академічної мобільності здобувачів вищої освіти з позиції чотирьох наукових підходів: функціонального (академічна мобільність передбачає різні можливості для вільного переміщення здобувачів та викладачів з метою накопичення академічного і загальнокультурного потенціалу національних систем вищої освіти); особистісного (академічна мобільність є інструментом розвитку особистісних якостей здобувача та викладача); культурологічного (академічна мобільність забезпечує культурний та інтелектуальний обмін); віртуального (надає можливість отримання певних освітніх послуг із застосуванням сучасних інформаційних і комунікаційних технологій) [68].

Академічна мобільність відрізняється від традиційних закордонних стажувань насамперед тим, що, по-перше, здобувачі вищої освіти їдуть вчитися за кордон на тривалий строк – від семестру до навчального року; по-друге, під час таких поїздок вони повноцінно вивчають навчальні дисципліни, іноземну мову, відповідно до їхніх індивідуальних освітніх траєкторій. Семестровий або річний курс навчання за кордоном може бути зарахований здобувачам після повернення в базовий ЗВО.

Розрізняють вертикальну і горизонтальну академічну мобільність. Під вертикальною мобільністю розуміють повний цикл навчання студента з одержанням ступеня в закордонному ЗВО, під горизонтальною – навчання протягом обмеженого періоду часу (семестру, навчального року). Як вже було зазначено, одним із видів академічної мобільності є віртуальна мобільність

студентів, яка передбачає можливість навчатися, викладати або займатися науковими дослідженнями в іншому навчальному закладі за допомогою дистанційних і телекомунікаційних технологій.

Академічна мобільність між Україною та європейськими країнами забезпечується спеціальними програмами обміну, серед яких вбачаємо за потрібне виділити програму «ERASMUS+». Іншими провідними програмами обміну є: DAAD, Jean Monet (програми обміну на базі європейських студій), програми Марії Кюрі (програми обміну з природничих дисциплін). Програма обміну ERASMUS було створено у 1987 р. Назва програми розшифровується як European Region Action Scheme for the Mobility of University Students (укр. Схема дії європейського співтовариства для підвищення мобільності студентів університетів). Наразі у програмі беруть участь країни європейського союзу, а також Ісландія, Ліхтенштейн, Північна Македонія, Норвегія, Туреччина та Україна. Більше ніж половина європейських здобувачів вищої освіти, які мали досвід академічної мобільності, отримали його саме в програмі ERASMUS. У межах національного простору вищої освіти України програма Erasmus Mundus діє з 2004 р., Erasmus+ – з 2014 р [55]. Протягом 2014-2020 рр. за напрямом KA1: Навчальна (академічна) мобільність Програмою Еразмус+ передбачається надання грантів та можливостей для навчання біля 4 млн. особам та 125 тис. організаціям, виділивши на це 63 % загального бюджету Програми Еразмус +, що складає загалом 14,7 млрд. євро [Error! Reference source not found.]. Протягом 2022 р. 93 проєкти напряму Жан Моне, координовані 43 університетами з України: 81 модуль, 8 кафедр та 4 центри досконалості Жан Моне. Загальна сума фінансування ЄС: 2 875 207 Євро що є найбільшим показником за всі роки участі України у програмі [67].

Основними перешкодами для академічної мобільності є: візові вимоги, недосконалість законодавства в освітній сфері, економічні умови країни, витрати на навчання та проживання, доступність побутових послуг, а також відповідність міжнародним освітнім стандартам. Більшість академічних програм мобільності фінансуються батьками студентів або спонсорами, а в окремих випадках

фінансову підтримку можуть надавати благодійні фонди. Навчання за кордоном за рахунок вищих навчальних закладів або держави є досить рідкісним явищем.

У ХНМУ існує велика кількість академічних програм: навчання та викладання у 20 закладах-партнерах по всьому світу, літні школи, виробнича практика, стажування за кордоном, читання лекцій і курсів. Студентам надано змогу проходити стажування та навчання у міжнародних медичних закладах Німеччини, Італії, Польщі, Японії, Ірану, Великобританії тощо. Важливо зазначити, що під час проходження академічної мобільності отримані оцінки надалі зараховуються у ХНМУ. Для проходження навчання у закладі-партнері необхідно мати високу успішність, знання іноземної мови та активну участь у науковій діяльності.

Отже, можемо казати про те, що не дивлячись на об'єктивні перешкоди в останні роки українські здобувачі вищої освіти беруть активну участь у програмах академічної мобільності, а сама Україна є передовою країною, яка приймає іноземних студентів у вітчизняних ЗВО. Академічна мобільність надає можливість здобувачам вищої освіти: ознайомитися із системою вищої освіти, їхніми перевагами та недоліками; розширити перелік навчальних дисциплін, що вивчаються.

Висновки до розділу 1

У розділі розкрито роль міжкультурної компетентності майбутніх лікарів в умовах інтернаціоналізації вищої медичної освіти, яка полягає в тому що вона дозволяє лікарям ефективно взаємодіяти з пацієнтами з різних культур, забезпечуючи якісну медичну допомогу та знижуючи ризик непорозумінь у комунікації. Це також сприяє розвитку емпатії, толерантності та професійної відповідальності, що є важливими аспектами у сучасній медичній практиці.

Схарактеризовано суть міжкультурної компетентності як здатність особи ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, розуміючи та поважаючи їхні цінності, традиції та погляди. У контексті медицини це означає

не лише знання культурних особливостей, але й уміння адаптувати свої комунікаційні стратегії для забезпечення якісної медичної допомоги.

До складових міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти віднесено:

- когнітивну складову як знання про різні культури, їхні традиції, цінності та системи охорони здоров'я; розуміння культурних відмінностей у сприйнятті здоров'я та хвороб;
- емоційну складову як емпатія та здатність ставити себе на місце інших, відкритість до нових ідей та готовність до спілкування з людьми з різних культур;
- поведінкову складову як уміння адаптувати свої комунікаційні стилі в залежності від культурного контексту, використовувати відповідні стратегії для вирішення конфліктів та непорозумінь у міжкультурному спілкуванні;
- соціальну складову як здатність працювати в багатокультурних командах та спільнотах.

Зазначено, що міжкультурна компетентність є критично важливою для майбутніх лікарів, оскільки вона сприяє формуванню більш чутливого і ефективного підходу до лікування пацієнтів з різних культурних середовищ, що в свою чергу підвищує якість медичних послуг і зміцнює довіру між лікарем і пацієнтом.

Обґрунтовано педагогічні умови педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти, а саме: мотивація розвитку і саморозвитку саморозвитку міжкультурної ідентичності в майбутніх лікарів; використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін для формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів; сприяння академічній мобільності майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.2. Організація і проведення пілотного експерименту з теми дослідження

Зауважимо, що пілотний експеримент є провідним методом дослідження, що дозволяє отримати достовірні результати щодо визначення ступеня досягнення мети дослідження в умовах перебігу освітнього процесу у ЗВМО.

Для констатації стану сформованості міжкультурної компетентності майбутніх лікарів було проведено пілотний експеримент (ідентичний констатувальному етапу експерименту) у Харківському національному медичному університеті. В університеті готують фахівців у галузях охорони здоров'я, публічного управління та адміністрування. До проведення пілотного експерименту було залучено майбутніх лікарів різних спеціальностей, спеціалізацій професійної підготовки лікарів.

Експериментальна робота проводилась упродовж 2024-2025 н. р., у ній брали участь науково-педагогічні працівники кафедри української мови, основ педагогіки та психології, здобувачі освіти факультетів № 1, № 2, № 3, № 4. У пілотному експерименті брали участь 175 осіб.

Небезпечні умови війни викликали необхідність проводити заняття за дистанційною формою навчання на платформах Moodle, Google Class, Google Meet тощо. Проведення занять у психологічно складних, як для викладачів, так і здобувачів вищої освіти потребувало модернізації форм освітнього процесу.

Опитування проводилося на підставі нормативно-правових документів: Закон України «Про захист прав споживачів» № 1023-XII від 12.05.1991 (зі змінами); Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII від 01.07.2014 (зі змінами) та Закон України «Про освіту» № 2145 від 5.09.2017 (зі змінами).

На цьому етапі було уточнено критерії і показники рівнів сформованості міжкультурної компетентності майбутніх лікарів на основі результатів аналізу наукових праць Л. Гепенко, В. Скрипникової [31; 32], Стандартів [10; 11].

1. Мотиваційно-ціннісний критерій з показниками: прагнення до взаємодії і співпраці з колегами інших країн, толерантне ставлення до різних етнічних народностей.

2. Знаннєво-діяльнісний: здатність до міжособистісної взаємодії і спілкуватись іноземною мовою, знання інших культур, їхніх цінностей та відмінностей від власної культури, уміння спілкуватися з міжнародними партнерами і пацієнтами, щоб розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері охорони здоров'я, зрозуміло і неоднозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем охорони здоров'я та дотичних питань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються, дотримуватися етичних принципів при роботі з пацієнтами.

3. Рефлексивно-оцінювальний: здатність адекватно аналізувати власні дії і вчинки, коригувати їх.

Високий рівень сформованості міжкультурної компетентності: повні, усвідомлені, системні знання; прагнення отримувати нові знання з метою задоволення власних інтересів і потреб; застосування наявних міжкультурних умінь, знань і навичок у процесі комунікації з представниками інших культур; прояв толерантного та гуманного ставлення, успішне вміння запобігати конфліктним ситуаціям, а за умови їх виникнення – вміння вирішувати.

Середній рівень сформованості міжкультурної компетентності: неповні, недостатньо сформовані знання; дещо упереджені судження про представників культур; ситуативний прояв ініціативи для встановлення контакту в міжкультурному середовищі; часткове дотримання норм толерантної поведінки.

Низький рівень сформованості міжкультурної компетентності: обмежені, поверхневі знання; незацікавленість у встановленні міжкультурних контактів; байдуже ставлення до моральних ідеалів та цінностей; наявність стійких стереотипів, низький рівень обізнаності та практичного втілення норм і

правил толерантної поведінки.

Здобувачам вищої освіти було запропоновано опитувальник «Що я знаю про міжкультурну вихованість і компетентність?» (Дод. А).

Таблиця 2.1.

Рівні сформованості міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у % на констатувальному етапі експерименту

Критерії показники МКМЛ	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
	Констатувальний етап	Констатувальний етап	Констатувальний етап
Мотиваційно- ціннісний	10,29	78,29	11,42
Знаннєво-діяльнісний	28,00	55,43	16,57
Рефлексивно- оцінювальний	8,00	73,71	18,29

Результати опитування свідчать про те, що прагнення до взаємодії і співпраці з колегами інших країн, толерантне ставлення до різних етнічних народностей має стійкий характер у 10,29%, здатність до міжособистісної взаємодії і спілкуватись іноземною мовою, знання інших культур, їхніх цінностей та відмінностей від власної культури, уміння спілкуватися з міжнародними партнерами і пацієнтами, щоб розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері охорони здоров'я, зрозуміло і неоднозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем охорони здоров'я та дотичних питань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються, дотримуватися етичних принципів при роботі з пацієнтами виявляється в 28,00 % на високому рівні, а здатність адекватно аналізувати власні дії і вчинки, коригувати їх – 8,00%.

Переважає кількість осіб, котрі мають середній (реконструктивний) рівень сформованості міжкультурної компетентності. Тому запропоновано в ЗВМО впроваджувати професійно-орієнтовну програму для реалізації педагогічних

умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти. Передбачено, що така програма має вплинути на динаміку сформованості міжкультурної компетентності здобувачів вищої освіти.

2.1. Професійно-орієнтовна програма реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти

У дослідженні нами була розроблена професійно-орієнтовна програма реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти, а саме: мотивацію розвитку і саморозвитку міжкультурної ідентичності в майбутніх лікарів; використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін для формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів; сприяння академічній мобільності майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти.

У нашому розумінні професійно-орієнтовна програма реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти – це систематизований набір навчальних і виховних заходів, методів і стратегій, спрямованих на розвиток у здобувачів медичних спеціальностей здатності ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, розуміти та поважати культурні відмінності, а також адаптувати свої професійні дії до різноманітних культурних контекстів.

Мета програми – забезпечити майбутнім лікарям необхідні знання та навички для успішної професійної діяльності в глобалізованому світі, де міжкультурна взаємодія є невід'ємною частиною медичної практики.

Основні компоненти програми:

1. Навчальні модулі: курси та семінари, які охоплюють теми міжкультурної комунікації, етики, соціальної відповідальності та професійної практики.

2. Практичні заняття: інтерактивні тренінги, рольові ігри, стажування в міжнародних клініках або організаціях.

3. Оцінка та моніторинг: системи оцінювання, які дозволяють визначити рівень сформованості міжкультурної компетентності студентів.

4. Співпраця з міжнародними організаціями: партнерство з закладами освіти та медичними установами за кордоном для обміну досвідом та практиками.

Суть реалізації першої умови – ***мотивація розвитку і саморозвитку міжкультурної ідентичності в майбутніх лікарів*** – полягає в необхідності формування у здобувачів вищих медичних закладів усвідомлення важливості міжкультурної чутливості та комунікації. Це включає:

- розуміння різноманітності культур: майбутні лікарі мають усвідомлювати, як культурні відмінності впливають на сприйняття здоров'я, лікування та медичних практик;

- розвиток навичок спілкування: важливо навчити майбутніх лікарів ефективно спілкуватися з пацієнтами з різних культур, враховуючи їхні традиції та цінності;

- підвищення емпатії: формування емпатії та відкритості до інших культур, що допоможе лікарям краще розуміти потреби своїх пацієнтів;

- стимулювання саморозвитку: заохочення студентів до постійного навчання та самовдосконалення у сфері міжкультурної компетентності.

Отже, ця умова сприяє підготовці лікарів, які можуть ефективно працювати в глобалізованому світі, забезпечуючи якісне медичне обслуговування для всіх пацієнтів. Вона акцентує увагу на необхідності формування у майбутніх лікарів міжкультурної компетентності, що дозволить їм ефективно взаємодіяти з пацієнтами з різних культур і забезпечити якісне медичне обслуговування.

Основні орієнтири реалізації змісту цієї умови:

1. Визначення міжкультурної ідентичності: розуміння, що міжкультурна ідентичність включає в себе знання, цінності та традиції різних культур, які

можуть впливати на медичну практику.

2.Мета мотивації: формування у студентів усвідомлення важливості міжкультурної чутливості для покращення якості медичного обслуговування.

3.Навчальні компоненти: включення курсів з міжкультурної комунікації, етики, соціальних аспектів медицини; практичні заняття, стажування та волонтерські програми для набуття досвіду.

4.Розвиток особистісних якостей: заохочення до саморозвитку, критичного мислення та рефлексії щодо власних культурних упереджень.

5.Соціальна відповідальність: важливість участі в культурних заходах та ініціативах, що сприяють інтеграції різних культур у суспільстві.

6.Підтримка і менторство: створення програм менторства з досвідченими лікарями, які можуть поділитися своїм досвідом роботи в міжкультурному середовищі.

Нам імпонує угруповання методів критичного мислення майбутніх лікарів, що наведені в науковій праці А. Подавенко [72; 73], оскільки міжкультурна компетентність є не лише результатом підготовки з іноземних мов, але й переосмисленням ставлення до культури іншої країни.

Розвиток і саморозвиток міжкультурної ідентичності в майбутніх лікарів мотивують такі форм і методи навчання і виховання, а саме:

1. *Метод кейсів (Case Study Method)*. Аналіз реальних або вигаданих ситуацій, пов'язаних з медичними практиками в різних країнах, допомагає студентам зрозуміти культурні особливості, що впливають на медичні рішення. Це сприяє усвідомленню власної національної ідентичності через призму медичних викликів, з якими стикаються лікарі у своїй країні.

2. *Дебати*. Організація дискусій на теми, пов'язані з національною політикою охорони здоров'я, дозволяє студентам формувати та відстоювати свої погляди, враховуючи культурні та соціальні аспекти. Це сприяє розвитку патріотизму та розуміння ролі лікаря у національному контексті.

3. *Мозковий штурм (Brainstorming)*. Генерація ідей про поліпшення системи охорони здоров'я в Україні або в інших країнах допомагає студентам

усвідомити специфіку медичних потреб їхньої нації. Це стимулює креативність і активну участь у вирішенні національних проблем.

4. *Концептуальні карти (Concept Maps)*. Візуалізація зв'язків між національною культурою, традиціями та медичними практиками допомагає студентам краще зрозуміти, як їхня національна ідентичність впливає на їхню професійну діяльність. Це сприяє формуванню цілісного уявлення про роль лікаря в суспільстві.

5. *Сократівський метод (Socratic Method)*. Використання запитань для стимулювання критичного мислення допомагає студентам усвідомити свої власні культурні упередження та стереотипи. Це сприяє розвитку самосвідомості та глибшого розуміння своєї національної ідентичності.

6. *Самооцінка та рефлексія*. Аналіз власних дій і рішень у контексті національних цінностей та традицій допомагає студентам усвідомити, як їхня професійна діяльність пов'язана з національною ідентичністю. Це створює умови для особистісного росту та вдосконалення.

7. *Ігрові методи (Gamification)*. Використання ігрових елементів, пов'язаних із національними темами, може мотивувати студентів активно досліджувати свою культуру та традиції. Це сприяє формуванню позитивного ставлення до своєї національної ідентичності.

8. *Розбір текстів та джерел*. Аналіз наукових статей та документів, що стосуються національної медицини та культурних особливостей, допомагає студентам розвивати критичне мислення та оцінювати, як національні традиції впливають на медичну практику. Це зміцнює їхню національну ідентичність.

9. *Проектна діяльність (Project-Based Learning)*. Виконання проєктів, що стосуються національних проблем у сфері охорони здоров'я, допомагає студентам усвідомити свою роль у розвитку медичної системи країни. Це сприяє формуванню почуття відповідальності за майбутнє нації.

Отже, використання цих методів у навчальному процесі допомагає формувати у майбутніх лікарів глибоке розуміння своєї національної

ідентичності, що є важливим для їхньої професійної діяльності та взаємодії з пацієнтами.

Суть реалізації другої умови – **використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін для міжкультурного виховання майбутніх лікарів** – полягає в тому, що в наступному:

1. *Інтеграція суспільно-гуманітарних знань:* суспільно-гуманітарні дисципліни, такі як соціологія, психологія, етика, культурологія, історія та філософія, надають майбутнім лікарям знання про різноманітність культур, соціальні структури та етичні норми. Це допомагає студентам зрозуміти, як культурні контексти впливають на здоров'я та медичні практики.

2. *Формування міжкультурної чутливості:* вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін сприяє розвитку емпатії та чутливості до культурних відмінностей. Це важливо для лікарів, які працюють з пацієнтами з різних культурних середовищ.

3. *Розвиток критичного мислення:* гуманітарні науки стимулюють критичне мислення та аналіз, що дозволяє студентам краще оцінювати інформацію, розуміти різні точки зору та приймати обґрунтовані рішення у своїй практиці.

4. *Соціальна відповідальність:* вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін підкреслює важливість соціальної відповідальності лікарів у контексті міжкультурних відносин. Це допомагає студентам усвідомити свою роль у суспільстві та вплив, який вони можуть мати на покращення здоров'я населення.

5. *Підготовка до професійної діяльності:* знання з гуманітарних наук готують студентів до роботи в мультикультурних командах, що є важливим аспектом сучасної медичної практики. Це дозволяє лікарям ефективно взаємодіяти з колегами і пацієнтами з різних культур.

Отже, використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін для міжкультурного виховання майбутніх лікарів є важливим етапом у їхній підготовці. Це дозволяє формувати лікарів, які не тільки володіють медичними

знаннями, але й мають глибоке розуміння культурних і соціальних аспектів своєї професії, що в кінцевому рахунку покращує якість медичного обслуговування для всіх пацієнтів.

Особливої уваги заслуговує **аудіювання в методиці** викладання іноземних мов як форма навчання спілкуванню з людьми. Пропонуємо формувати міжкультурну компетентність майбутніх лікарів через аудіювання. Частково такий досвід описано в дослідженні Л. Гепенко [74; 75]. Аудіювання є важливим компонентом навчання мовам, особливо у підготовці майбутніх лікарів, оскільки воно сприяє розвитку міжкультурної компетентності. Основою аудіювання є навчально-мовленнєва ситуація, в якій предметом є зміст тексту, а комунікативне завдання виражає мету слухання. Усвідомлення потреби в аудіюванні є критично важливим на початковому етапі вивчення мови, оскільки сприйняття мовлення на слух допомагає студентам краще адаптуватися до різних культурних контекстів.

Іноземні студенти, які навчаються у вищих медичних закладах, під час аудіювання можуть стикатися з лексичними та граматичними труднощами. Лексичні труднощі часто виникають через збільшення обсягу словникового матеріалу, наявність фразеологічних зворотів, а також вживання слів у переносному значенні. Це важливо враховувати при доборі текстів, щоб уникати елементів, які можуть ускладнити розуміння. Граматичні труднощі можуть бути пов'язані з особливостями граматичних і синтаксичних конструкцій, що також потребує уваги.

Не менш важливим є те, що аудіювання вимагає значної психічної активності від студентів. Регулярне виконання різноманітних вправ з аудіювання допомагає подолати психологічний бар'єр і впоратися з труднощами сприйняття змісту іншомовного тексту. Це, в свою чергу, сприяє розвитку навичок міжкультурної комунікації, оскільки студенти вчаться розуміти не лише мову, а й культурні контексти, які за нею стоять.

Отже, аудіювання не лише сприяє досягненню однієї з головних цілей навчання – розвитку процесу сприйняття, осмислення та розуміння іноземної

мови, але й стає міцним підґрунтям для міжкультурного виховання майбутніх лікарів. Це дозволяє їм ефективно взаємодіяти з пацієнтами з різних культур, що є критично важливим у сучасній медицині.

На кафедрі української мови, психології та педагогіки ХНМУ викладаються такі дисципліни, як «Українська мова за професійним спрямуванням» для вітчизняних та іноземних студентів (іншомовних і англomовних). При вивченні цих дисциплін розглядаються теми, що сприяють як підвищенню мовленнєвої суто професійної компетенції, так і формуванню знань, умінь та навичок спілкування у повсякденному житті.

Як зазначає Л. Гепенко [7; 74; 75], на кожному із занять студенти знайомляться із теоретичним матеріалом, проілюстрованим прикладами медичної тематики, і завершують розгляд теми виконанням практичного завдання, що містить вправи на закріплення даної теми. Завдання побудовані за таким принципом, що студенти повинні використати не лише знання, отримані під час практичного заняття, а й показати загальний рівень підготовки, свої творчі здібності, вміння мислити самостійно й оригінально.

Теми наближені безпосередньо до медицини, тому багато практичних завдань полягає у вмінні вести діалог між лікарем та пацієнтом. Наприклад, діалог «Лікар-пацієнт». Виконання подібних завдань сприяє збільшенню лексичного запасу, вмінню правильно використовувати граматичні форми, здібності спілкуватися.

Також студенти мають нагоду познайомитися з короткими відомостями про життя і творчість українських письменників, таких як Т.Г. Шевченко, Леся Українка, І.Я. Франко, В.А. Симоненко, Л.В. Костенко, В.М. Сосюра, а також із уривками їхніх творів.

Тематика практичних занять:

Вивчаючи українську мову, студенти-іноземці з перших занять знайомляться з формами привітання, вчаться коротко розповідати про себе, свою родину, свою країну. У подальшому, набувши досвіду, вони будують діалоги, складають невеликі тексти різноманітної тематики. Лексична складова включає

такі теми: «Моя сім'я», «В університеті», «Мій робочий тиждень» тощо.

Багато текстів містять розповіді про види транспорту та способи пересування конкретно по місту Харкову, про сучасні торгівельні центри та місця відпочинку. Розглядаються такі теми: «Релігійні свята в Україні», «Мій університет», «Харків – місто-герой». Так при розгляді теми «Хоббі» студенти із задоволенням розповідають про свої захоплення, ілюструють свої розповіді фотографіями. А ось при вивченні теми «Релігійні свята в Україні» треба заздалегідь відчувати настрої групи, тому що не всі студенти толерантно ставляться до інших релігій.

Отже, підбір фактичного матеріалу до тем відбувається у такий спосіб, щоб були враховані специфіка груп, їх національна приналежність, особливості менталітету, чим забезпечується особистісно орієнтований підхід як один із способів адаптації.

Суть реалізації третьої умови – *сприяння академічній мобільності майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти* – полягає в тому, що відбувається інтернаціоналізація, як-от:

1.Розширення міжнародного досвіду: академічна мобільність дозволяє студентам отримувати досвід навчання та практики в інших країнах, що збагачує їхнє розуміння глобальних медичних практик та стандартів. Це важливо для формування лікарів, які можуть працювати в міжнародному контексті. Наприклад, круглий стіл «Міжкультурне спілкування лікарів».

2.Зміцнення міжкультурної компетентності: під час навчання за кордоном студенти стикаються з різними культурами, системами охорони здоров'я та медичними традиціями. Це сприяє розвитку міжкультурної компетентності, що є необхідною для ефективної роботи з пацієнтами з різних культурних середовищ. Наприклад, бесіда на тему: «Нетрадиційна медицина в Китаї».

3.Покращення мовних навичок: академічна мобільність часто передбачає навчання іноземною мовою, що покращує мовні навички студентів. Це, в свою чергу, дозволяє їм краще комунікувати з пацієнтами та колегами в міжнародному

середовищі. Аудіювання в мовній підготовці.

4.Обмін знаннями та досвідом: студенти, які навчаються за кордоном, мають можливість обмінюватися знаннями та досвідом з однолітками з інших країн. Це сприяє розвитку інноваційних підходів у медицині та нових методів лікування, що можуть бути впроваджені в їхній рідній країні. Заочна екскурсія на медичний факультет будь-якої країни.

5.Підвищення конкурентоспроможності: досвід міжнародного навчання робить випускників більш конкурентоспроможними на ринку праці. Лікарі, які мають міжнародний досвід, здатні займати більш відповідальні позиції в медичних установах, що прагнуть до глобальної інтеграції. Бесіда на тему: «Етика та академічна доброчесність у роботі лікаря».

6.Розвиток професійних мереж: академічна мобільність сприяє створенню професійних контактів на міжнародному рівні, що може бути корисним для кар'єрного росту та співпраці в майбутньому. Це також сприяє розвитку глобальної спільноти медиків. Презентація своєї спеціальності для іноземних та вітчизняних абітурієнтів.

Отже, сприяння академічній мобільності майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти є важливим етапом інтернаціоналізації медичної освіти. Це не лише покращує професійну підготовку лікарів, але й формує здатність до ефективної міжкультурної комунікації, що є критично важливим у глобалізованому світі охорони здоров'я.

2.3. Перспективи впровадження професійно-орієнтовної програми реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти

Упровадження професійно-орієнтовної програми реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти є необхідним кроком для підготовки кваліфікованих фахівців, здатних працювати в умовах глобалізації. Це не лише покращить якість

медичних послуг, але й сприятиме розвитку толерантності та взаєморозуміння в суспільстві.

Впровадження професійно-орієнтовної програми формування міжкультурної компетентності має кілька перспектив:

Підвищення якості медичних послуг: лікарі з високим рівнем міжкультурної компетентності зможуть краще розуміти потреби своїх пацієнтів, що призведе до покращення якості лікування.

Зменшення конфліктів: розуміння культурних відмінностей допоможе зменшити кількість непорозумінь та конфліктів у медичній практиці.

Розвиток професійних навичок: студенти, які проходять таку підготовку, отримують конкурентні переваги на ринку праці, оскільки міжкультурна компетентність стає все більш важливою для роботодавців.

Розширення міжнародних можливостей: упровадження програми формування міжкультурної компетентності відкриває нові горизонти для студентів, які можуть брати участь у міжнародних конференціях, стажуваннях та обмінах. Це сприяє розширенню професійних зв'язків: студенти отримують можливість налагоджувати контакти з колегами з інших країн, що може призвести до спільних досліджень та проєктів. Залученню до міжнародних проєктів: Участь у глобальних ініціативах у сфері охорони здоров'я, що дозволяє студентам здобувати практичний досвід у міжнародному контексті.

Підвищення рівня інклюзивності в медицині: формування міжкультурної компетентності сприяє створенню більш інклюзивного медичного середовища, де всіх пацієнтів сприймають з повагою. Лікарі, які розуміють культурні особливості, можуть краще враховувати потреби різних груп населення. Зменшується стигматизація: Підвищення обізнаності про культурні відмінності допомагає зменшити упередження та стереотипи в медичній практиці.

Інноваційні підходи в навчанні: упровадження програми може сприяти розвитку нових методів навчання, таких як: симуляційні тренінги. Використання рольових ігор та симуляцій для відпрацювання навичок міжкультурної комунікації в реальних ситуаціях. Проєктне навчання: студенти можуть

працювати над проєктами, що стосуються міжкультурної компетентності, що сприяє розвитку критичного мислення та креативності.

Професійний розвиток викладачів. Впровадження програми також має позитивний вплив на викладачів, оскільки підвищується їхня кваліфікація. Викладачі отримують нові знання та навички, що дозволяє їм ефективніше навчати студентів. Стимулюється обмін досвідом: викладачі можуть ділитися своїм досвідом роботи з різними культурами, що збагачує навчальний процес.

Зміцнення громадської охорони здоров'я: формування міжкультурної компетентності у лікарів має позитивний вплив на загальний стан громадського здоров'я. Покращення доступу до медичних послуг: лікарі, які розуміють культурні бар'єри, можуть краще взаємодіяти з уразливими групами населення. Підвищення обізнаності про здоров'я: залучення різних культур до програм просвіти про здоров'я сприяє зміцненню здоров'я в суспільстві.

Посилення неформальної освіти майбутніх лікарів. У дослідженні О. Тищенко [71] приділяється увага неформальній освіті, її значимості в формуванні міжкультурної компетентності майбутніх фахівців. Нам імпонує пропозиція організовувати молодіжні клуби, центри дозвілля, молодіжні громадські та освітні організації, громадські центри меншин, що є позитивним для об'єднання представників різних конфесій, культур та рас.

Висновки до розділу 2

У розділі описано результати, отримані під час проведення пілотного експерименту свідчать про те, що прагнення до взаємодії і співпраці з колегами інших країн, толерантне ставлення до різних етнічних народностей має стійкий характер у 10,29%, здатність до міжособистісної взаємодії і спілкуватись іноземною мовою, знання інших культур, їхніх цінностей та відмінностей від власної культури, уміння спілкуватися з міжнародними партнерами і пацієнтами, щоб розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проєкти у сфері охорони здоров'я, зрозуміло і неоднозначно доносити власні знання, висновки та

аргументацію з проблем охорони здоров'я та дотичних питань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються, дотримуватися етичних принципів при роботі з пацієнтами виявляється в 28,00 % на високому рівні, а здатність адекватно аналізувати власні дії і вчинки, коригувати їх – 8,00%.

Уточнено критерії і показники рівнів сформованості міжкультурної компетентності майбутніх лікарів (високий, середній, низький), як-от:

4. Мотиваційно-ціннісний критерій з показниками: прагнення до взаємодії і співпраці з колегами інших країн, толерантне ставлення до різних етнічних народностей.

5. Знаннєво-діяльнісний: здатність до міжособистісної взаємодії і спілкуватись іноземною мовою, знання інших культур, їхніх цінностей та відмінностей від власної культури, уміння спілкуватися з міжнародними партнерами і пацієнтами, щоб розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері охорони здоров'я, зрозуміло і неоднозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем охорони здоров'я та дотичних питань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються, дотримуватися етичних принципів при роботі з пацієнтами.

6. Рефлексивно-оцінювальний: здатність адекватно аналізувати власні дії і вчинки, коригувати їх.

Розроблено професійно-орієнтовну програму для реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти як систематизований набір навчальних і виховних заходів, методів і стратегій, спрямованих на розвиток у здобувачів медичних спеціальностей здатності ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, розуміти та поважати культурні відмінності, а також адаптувати свої професійні дії до різноманітних культурних контекстів.

Передбачено ефективні заходи, що дозволяють реалізувати педагогічні умови, а саме:

– мотивація розвитку і саморозвитку саморозвитку міжкультурної ідентичності в майбутніх лікарів (методи критичного мислення: метод кейсу, дебати, мозковий штурм, ігрові методи, проекти тощо);

– використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін для формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів (інтеграція теорії і практики міжкультурної компетентності особистості з соціологією, психологією, етикою, культурологією, історією, іноземними мовами за професійним спрямуванням, української мови за професійним спрямуванням, філософією);

– сприяння академічній мобільності майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти (круглий стіл «Міжкультурне спілкування лікарів», бесіда на тему: «Нетрадиційна медицина в Китаї», аудіювання в мовній підготовці тощо).

Перспективами впровадження професійно-орієнтовної програми реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти є: підвищення якості медичних послуг, зменшення конфліктів, розвиток професійних навичок, розширення міжнародних можливостей, підвищення рівня інклюзивності в медицині, зміцнення громадської охорони здоров'я, інноваційні підходи в навчанні, професійний розвиток викладачів, посилення неформальної освіти майбутніх лікарів.

ВИСНОВКИ

У науковій праці розкрито роль міжкультурної компетентності майбутніх лікарів в умовах інтернаціоналізації вищої медичної освіти, яка полягає в тому що вона дозволяє лікарям ефективно взаємодіяти з пацієнтами з різних культур, забезпечуючи якісну медичну допомогу та знижуючи ризик непорозумінь у комунікації. Це також сприяє розвитку емпатії, толерантності та професійної відповідальності, що є важливими аспектами у сучасній медичній практиці.

Схарактеризовано суть міжкультурної компетентності як здатність особи

ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, розуміючи та поважаючи їхні цінності, традиції та погляди. У контексті медицини це означає не лише знання культурних особливостей, але й уміння адаптувати свої комунікаційні стратегії для забезпечення якісної медичної допомоги.

До складових міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти віднесено:

- когнітивну складову як знання про різні культури, їхні традиції, цінності та системи охорони здоров'я; розуміння культурних відмінностей у сприйнятті здоров'я та хвороб;
- емоційну складову як емпатія та здатність ставити себе на місце інших, відкритість до нових ідей та готовність до спілкування з людьми з різних культур;
- поведінкову складову як уміння адаптувати свої комунікаційні стилі в залежності від культурного контексту, використовувати відповідні стратегії для вирішення конфліктів та непорозумінь у міжкультурному спілкуванні;
- соціальну складову як здатність працювати в багатокультурних командах та спільнотах.

Зазначено, що міжкультурна компетентність є критично важливою для майбутніх лікарів, оскільки вона сприяє формуванню більш чутливого і ефективного підходу до лікування пацієнтів з різних культурних середовищ, що в свою чергу підвищує якість медичних послуг і зміцнює довіру між лікарем і пацієнтом.

Обґрунтовано педагогічні умови педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти, а саме: мотивація розвитку і саморозвитку саморозвитку міжкультурної ідентичності в майбутніх лікарів; використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін для формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів; сприяння академічній мобільності майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти.

У кваліфікаційній роботі описано результати, отримані під час проведення пілотного експерименту свідчать про те, що прагнення до взаємодії і співпраці з колегами інших країн, толерантне ставлення до різних етнічних народностей має

стійкий характер у 10,29%, здатність до міжособистісної взаємодії і спілкуватись іноземною мовою, знання інших культур, їхніх цінностей та відмінностей від власної культури, уміння спілкуватися з міжнародними партнерами і пацієнтами, щоб розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері охорони здоров'я, зрозуміло і неоднозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем охорони здоров'я та дотичних питань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються, дотримуватися етичних принципів при роботі з пацієнтами виявляється в 28,00 % на високому рівні, а здатність адекватно аналізувати власні дії і вчинки, коригувати їх – 8,00%.

Уточнено критерії і показники рівнів сформованості міжкультурної компетентності майбутніх лікарів (високий, середній, низький), як-от:

7. Мотиваційно-ціннісний критерій з показниками: прагнення до взаємодії і співпраці з колегами інших країн, толерантне ставлення до різних етнічних народностей.

8. Знаннєво-діяльнісний: здатність до міжособистісної взаємодії і спілкуватись іноземною мовою, знання інших культур, їхніх цінностей та відмінностей від власної культури, уміння спілкуватися з міжнародними партнерами і пацієнтами, щоб розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти у сфері охорони здоров'я, зрозуміло і неоднозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем охорони здоров'я та дотичних питань до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються, дотримуватися етичних принципів при роботі з пацієнтами.

9. Рефлексивно-оцінювальний: здатність адекватно аналізувати власні дії і вчинки, коригувати їх.

Розроблено професійно-орієнтовну програму для реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти як систематизований набір навчальних і виховних заходів, методів і стратегій, спрямованих на розвиток у здобувачів медичних спеціальностей здатності ефективно взаємодіяти з представниками різних культур, розуміти та

поважати культурні відмінності, а також адаптувати свої професійні дії до різноманітних культурних контекстів.

Передбачено ефективні заходи, що дозволяють реалізувати педагогічні умови, а саме:

- мотивація розвитку і саморозвитку саморозвитку міжкультурної ідентичності в майбутніх лікарів (методи критичного мислення: метод кейсу, дебати, мозковий штурм, ігрові методи, проекти тощо);

- використання потенціалу суспільно-гуманітарних дисциплін для формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів (інтеграція теорії і практики міжкультурної компетентності особистості з соціологією, психологією, етикою, культурологією, історією, іноземними мовами за професійним спрямуванням, української мови за професійним спрямуванням, філософією);

- сприяння академічній мобільності майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти (круглий стіл «Міжкультурне спілкування лікарів», бесіда на тему: «Нетрадиційна медицина в Китаї», аудіювання в мовній підготовці тощо).

Перспективами впровадження професійно-орієнтовної програми реалізації педагогічних умов формування міжкультурної компетентності майбутніх лікарів у закладах вищої освіти є: підвищення якості медичних послуг, зменшення конфліктів, розвиток професійних навичок, розширення міжнародних можливостей, підвищення рівня інклюзивності в медицині, зміцнення громадської охорони здоров'я, інноваційні підходи в навчанні, професійний розвиток викладачів, посилення неформальної освіти майбутніх лікарів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Саковська Т. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів іноземних мов до міжкультурного виховання в умовах збереження здоров'я учнівської молоді. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"*. Педагогіка. Психологія. Філософія. 2014. Вип. 34. С. 137 – 144. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gvpdpu_2014_34_19.
2. Хало З. П., Волошанська І. В. Досвід Німеччини щодо міжкультурного виховання та його реалізації у вітчизняному навчально-виховному середовищі. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 98. С. 214–218.
3. Леснянська-Дошак А., Юзвяк О. Роль міжкультурного виховання на сучасному етапі розвитку Німеччини. *Молодь і ринок*. 2011. № 3 (74). С. 133–135.
4. Винарчик М. Міжкультурна спрямованість білінгвальної освіти. *Людинознавчі студії*. Педагогіка. 2014. Вип. 29(1). С. 4–11. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2014_29\(1\)_3](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Lstud_2014_29(1)_3).
5. Сисоєва С. Дослідження культурологічних проблем освіти українськими та польськими вченими. *Рідна школа*. 2014. № 7. С. 71–78. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2014_7_25.
6. Варданян А. О. Формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх лікарів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Хмельницький, 2017. 20 с. : табл., рис.
7. Гепенко Л. О., Рибалко Л. С. [Міжкультурне виховання як складова професійної підготовки майбутніх лікарів у закладах вищої медичної освіти](#). *Наукові записки кафедри педагогіки*. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна. 2019. Вип. 44. С. 262–274. URL: <https://doi.org/10.26565/10.26565/2074-8167-2019-44>
8. Стратегія інтернаціоналізації Харківського національного медичного університету на 2019–2025 рр. [Електронний ресурс] : наказ Харків. нац. мед. ун-ту від 25.02.2019 р. № 85. URL: https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/strateg-int_mv.pdf

9. Наказ МОН України Про затвердження стандарту вищої освіти зі спеціальності Медицина для другого (магістерського) рівня вищої освіти від 08.11.2021 року № 1197 <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-svita/zatverdzeni%20standarty/2021/11/09/222-Medytsyna.mahistr.09.11.pdf>

10. Про затвердження стандартів вищої освіти зі спеціальності 222 Медицина для другого (магістерського) рівня вищої освіти [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 08.11.2021 р. № 1197. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-svita/zatverdzeni%20standarty/2021/11/09/222-Medytsyna.mahistr.09.11.pdf>

11. Про затвердження стандартів вищої освіти зі спеціальності 221 Стоматологія для другого (магістерського) рівня вищої освіти [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 14.06.2019 р. № 879. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/06/25/221-Stomatolohiya-mahistr.20.01.22.pdf>

12. Про схвалення Стратегії розвитку медичної освіти в Україні [Електронний ресурс] : розпорядження КМ України від 27 лют. 2019 р. № 95-р [Електронний ресурс]. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/KR190095?an=2&q=%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8>

13. Про транскордонне співробітництво : закон України № 2515-VIII зі змінами від 04.09.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15#Text>

14. Комунікаційна стратегія з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Міністерство розвитку громад та територій України [Електронний ресурс]. URL: <https://mcip.gov.ua/wp-content/uploads/2023/08/komunikaczijna-strategiya.pdf>

15. Про вищу освіту : закон України від 01.07.2014 № 1556-VII (із змінами і допов., внесеними згідно із Законами № ...) [Електронний ресурс]. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2235/>

16. Вей Чжеюань. Міжкультурне виховання студентів вищих навчальних

закладів засобами музики : дис. канд. пед. наук : 13.00.07. Київ. 2018. 317 с.

17. Кардашевська Г.Е., Мовчан О.О. Міжкультурна толерантність як одна з найважливіших морально-етичних цінностей майбутнього лікаря. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. № 4. С. 38–43., с. 41

18. Козубовська І.В., Данко Д. В. Формування готовності іноземних студентів-медиків до міжкультурного спілкування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. Ужгород: Говерла, 2017. Вип. 1 (40). С. 136–138.

19. Лісовий М. І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2006. 196 с. , с.15.

20. Ruben B.D. The study of cross-cultural competence: Traditions and contemporary issues. *International Journal of Intercultural Relations*, 1989, 13, pp. 229–240, с. 229, 236.

21. Byram M. Teaching and assessing intercultural communicative competence. Philadelphia, PA: Multilingual Matters; 1997.

22. Risager K. Language and culture pedagogy: From a national to a transnational paradigm. Buffalo, NY: Multilingual Matters, 2007.

23. Bennett J. M. Toward ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In R. M. Paige (Ed.), *Education for the intercultural experience*. 1993. (pp. 21–71). Yarmouth, ME: Intercultural.

24. Hammer M. R., Bennett M. J., & Wiseman R. Measuring intercultural sensitivity: The intercultural development inventory. *International Journal of Intercultural Relations*, 2003, 27, pp. 421–443.

25. Ting-Toomey S. Communicative resourcefulness: An identity negotiation perspective. In R.L. Wiseman, and J. Koester (Eds.), *Intercultural communication theory* (pp. 72–111). Newbury Park, CA: Sage., 1993, с. 106.

26. Джонсон Дж. П., Томаш Ленартович і Сальвадор Апуд. Міжкультурна компетентність у міжнародному бізнесі: до визначення та моделі. *Журнал міжнародних бізнес-досліджень*. 2006. № 37. с. 25–43.

27. Уорд К., Бохнер, Фернхем А. Психологія культурного шоку. Лондон, Великобританія : Рутледж. 2001.

28. Діардорф, Д. К. Виявлення та оцінка міжкультурної компетентності як студентського результату інтернаціоналізації. *Журнал досліджень з міжнародної освіти*. 2006. № 10. с. 241–266.

29. Кравченко Г., Лю Яньші Сутність і структура міжкультурної компетентності майбутніх перекладачів. *Імідж сучасного педагога*. № 2 (197). 2021. С. 42-46. Doi: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-2\(197\)-42-46](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-2(197)-42-46)

30. Білоус, Т., Перішко, І., & Волковська, І. Підходи та моделі міжкультурної компетентності. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогічні науки. 2021. № 4. 82–88. <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2021-4-82-88>

31. Скрипнікова В.О. Поняття міжкультурна компетентність: сутність та зміст. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*, серія «Педагогіка та психологія», збірник наукових праць. 2020. № 1 (11). 214 с.

32. Скрипнікова В.О. Модель розвитку міжкультурної компетентності майбутніх магістрів військового управління у професійній підготовці. *Педагогічні науки*. 2021. Вип. 94. С. 120–128. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2021-94-17>

33. Костенко Д. В. Дослідження поняття міжкультурної компетентності: теоретичний аспект. [http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2018/N1-2\(37-38\)/kdvkta.PDF](http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/2018/N1-2(37-38)/kdvkta.PDF)

34. Резунова О. С. Міжкультурна компетентність як необхідна складова професійної компетентності сучасного фахівця. *Науковий огляд*. 2021. № 1 (73). С. 28–40.

35. Присовська Г. Програма академічної мобільності erasmus+ для викладачів як елемент реалізації інтернаціоналізації вищої освіти в Україні (з досвіду роботи). *Актуальні питання організації навчання іноземних*

студентів в Україні : матеріали IV Міжнар. наук.-метод. конф., Тернопіль, 2–4 трав. 2018 р. Тернопіль, 2018. С. 41–44. URL: <http://dspace.opu.ua/jspui/bitstream/123456789/8272/1/%D0%9F%D1%80%D1%96%D1%81%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%93.%D0%84.%20%28pdf.io%29.pdf>

36. Никифорова Н. Формування міжкультурної компетентності фахівців у світлі стандартів вищої освіти. *Міжкультурна комунікація і глобалізаційні процеси у соціологічному вимірі* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 16 квітня 2021 р. / під заг. ред. В. Ф. Лисак. Маріуполь: МДУ, 2021. С. 20–26., с. 22–23.

37. Костенко Д. В. Міжкультурна комунікація у сучасному світі. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць. 2018. № 30. С. 80–85.

38. Чиханцова О.А. Іншомовна комунікативна компетентність як фактор розвитку особистості. *Актуальні проблеми психології*. 2019. №16 (6). С. 279–286.

39. Айзенбарт М. М. Сутність поняття «Соціально-комунікативна компетенція» в сучасній науковій парадигмі. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3 (44.3) квітень. С. 1–4. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/4.3/1.pdf> (дата звернення: 23.05.2019).

40. Дроненко В. Г. Дослідження комунікативної компетентності майбутніх лікарів. *Медична освіта*. 4. С. 41–47. URL: <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2018.4.9249>

41. Остраус Ю. М. Комунікативні якості як критерій сформованості професійно-комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. URL: <https://pedagogy.bdpu.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/30-4.pdf>

42. Ярошенко О. В. Структурна модель іншомовної міжкультурної комунікативної компетентності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 69. С. 301–305. <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.69>

43. Козак С. В. Формування іномовної комунікативної компетенції майбутніх фахівців морського флоту : автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Одеса, 2001. 20 с.

44. Пилип Т.Я. Особистісно-орієнтований підхід до розвитку міжкультурної компетентності лікарів-терапевтів у системі післядипломної освіти. *Scientific Journal «ScienceRise»* 2015. №11/5 (16). С. 55–58.
45. Strelchuk Y. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2021. Вип. 31. С. 398–408. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2021-31-398-408>
46. Левицька А.І. Професійна підготовка майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 20, Т. 2. С. 73-76.
47. Долинський Є. Компоненти, критерії та рівні сформованості комунікативної компетентності майбутніх перекладачів. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2011. № 3. С. 142–148.
48. Ситнікова О.В. Компетентність міжкультурної взаємодії у майбутніх бакалаврів філології: компетентнісний та культурологічний підходи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 85. С. 174–178. DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.85.30>
49. Калашнік Н.В. Сутність та структура поняття «міжкультурна комунікативна компетентність студентів-медиків». *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки*. 2014. Вип. 2 (74). С. 45–50.
50. Ануфрієв А. Етнокультура в системі національної культури. *Українознавство*. 2002. № 2 (3). URL: <http://archive.ndiu.org.ua/fulltext.html?id=2396>
51. [Повідайчик О.С.](#), [Рогач Л.В.](#) Формування культури міжнаціонального спілкування як важлива соціально-педагогічна проблема. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2020. №41. Р. 43–46.
52. Трегуб С. Є., Неруш А. В., Тітієвська Т. В. Психолого-педагогічні принципи формування сучасного лікаря. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2022. Т. 2, Вип. 80. С. 174–177. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.80.2.35>.

53. Юсеф Ю. В. Формування комунікативної культури майбутніх лікарів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2014. 18 с.

54. Артюшенко А.О. Особистісна мобільність і її формування у студентів економічного профілю в процесі фізичного виховання : монографія. Черкаський інститут банківської справи Університету банківської справи Національного банку України. Київ. 2012. 232 с.

55. Клименко Ю. А. Професійна мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Умань, 2011. 20 с.

56. Загородня А. А. Академічна мобільність як засіб забезпечення якості професійної підготовки фахівців економічної галузі України. *World science*. 2018. № 4 (32). С. 42–46.

57. Вертегел В. Проблема академічної мобільності в контексті підготовки конкурентоспроможних фахівців. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10 (Ч. 2). С. 256–261.

58. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. друге, доп. й випр. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.

59. Фоміна Л. В. Формування культури спілкування в студентському середовищі закладу вищої медичної освіти. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2019. № 45. С. 85–91. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2019-45-11>

60. Нікішенко Ю. Поняття «етнічна культура» і «традиційна культура» в етнокультурології. *Наукові записки НаУКМА. Теорія та історія культури*. 2004. Т. 24. С. 4–13. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8253/Nikishenko_Poniattia_etnichna_kultura.pdf?sequence=3&isAllowed=y

61. Кісь Р. Глобальне – національне – локальне (соціальна антропологія культурного простору). Львів : Літопис, 2005. 300 с.

62. Загрійчук І.Д. Особистісне буття на межі національних культур. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія «Філософія. Культурологія»: збірник наукових праць*. Київ: НАУ, 2013. № 1 (17). С. 101–105.

63.Гриценко О.С. Культурний простір і національна культура: теоретичне осмислення та практичне формування : монографія. Київ : Інститут культурології НАМ України, 2019. 256 с.

64.Гурова І.В. Світова, національна, етнічна культури в сучасному культурному просторі: структурно-функціональний підхід. *Культурологічний альманах*. 2022. Вип. 3. С. 209–217. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.3.27>

65.Безклубенко С.Д. Етнокультурологія: критичний аналіз наукових та методологічних засад. Київ : Наука-Сервіс, 2002. 286 с.

66.Богиня Л.В. Педагогічні технології навчання та виховання як складова соціокультурної адаптації іноземних громадян. <http://repository.pdmu.edu.ua/bitstream/123456789/11214/1/pedagogichnitehnologii.pdf>

67.Терещенко К.В. Психологія розвитку толерантності персоналу освітніх організацій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 19.00.10. Київ, 2021. 46 с.

68.Українські університети виграли рекордних 93 нових проекти Жан Моне Програми ЄС Еразмус+ з питань впровадження європейської інтеграції : новини Еразмус+ - Програма Європейського Союзу у сфері освіти, професійної підготовки, молоді та спорту. <https://erasmusplus.org.ua/news/onovleno-ukrayinski-universytety-vygraly-rekordnyh-93-novyh-proyekty-zhan-mone-programy-yes-erazmus-z-pytan-vprovadzhennya-yevropejskoyi-integracziyi/>

69. Тіщенко А.В. Виховання іншомовної комунікативної культури студентів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти: дис. ... д-ра філософії : 011. Київ, 2021. 269 с.

70. Юдько А. М., Ялліна В. Л. Білик В. М. Сучасні підходи до мультикультурного виховання в закладах вищої педагогічної освіти. *Педагогічна академія: Наукові записки*. 2025. <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/12fa696a-7fe2-4b8b-ae54-156ee1c6933d/content>

71. Тіщенко О.М. Педагогічні умови формування міжкультурної компетентності майбутніх учителів хореографії в освітньому середовищі педагогічного університету. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*.

2018. Вип. 50. Ст. 56-71. <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2018.50.04>.

72. Подаваленко А.П., Зеленська Л.Д., Білера Н.В. Розвиток професійної компетентності лікарів на циклах підвищення кваліфікації з використанням методів критичного мислення. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Випуск 72. С.89-92.

73. Подаваленко А.П., Зеленська Л.Д., Білера Н.В. Дослідницькі методи навчання як інструмент розвитку критичного мислення лікарів на циклах тематичного удосконалення. Матеріали *Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. «Актуальні питання педагогіки вищої медичної освіти»*. (м. Харків, 22 березня, 2024 року). Харків: МОЗУ, МОНУ, ХНМУ, 2024. С.218-219.

74. Гепенко, Л. О., & Котелюх, М. Ю. (2023). Педагогічні умови міжкультурного виховання майбутніх лікарів у закладах вищої освіти . *Імідж сучасного педагога*, (6(213), 97–103. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6\(213\)-97-103](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6(213)-97-103)

75.Гепенко Л. О. Міжкультурне виховання майбутніх лікарів з позиції студентоцентрованого підходу. *Навчальний процес як запорука забезпечення якості вищої медичної освіти*. 2020. 28-30 https://repo.knmu.edu.ua/bitstream/123456789/25687/1/Конференція%20LIII_2020.pdf

76. Бакіров В.С. Інтернаціоналізація університетського середовища: проблеми міжкультурної комунікації. *Інтернаціоналізація вищої освіти України в умовах полікультурного світового простору: стан, проблеми, перспективи* : матер. II міжнар. наук.- практ. конф. (Маріуполь, 18-19 квітня 2018 р.). Маріуполь, 2018. С.30–34. https://repository.mdu.in.ua/jspui/bitstream/123456789/519/1/internatsionalizatsiia_2018.pdf#page=28

79. Барбелко Н. С. Виховання міжкультурної толерантності студентів коледжів у процесі вивчення іноземної мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07. Умань, 2015. <https://nauka.udpu.edu.ua/avtoreferat-8/>

80. Заячук Ю. Програми міжнародної академічної мобільності як інструмент організації простору вищої освіти. *Професійний розвиток педагога в умовах*

інтеграції до європейського освітнього простору: міжнародна академічна та професійна / професійно-педагогічна мобільність: Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 26-27 листоп. 2021 р.). Львів, 2021. С. 275–279. http://dkrkm.org.ua/cache/2021-2022/konf/030122/!_zbirnik_mnpk_PRP_26-27_11_2021.pdf#page=276

81. Педагогіка: баз. підруч. для студ. вищ. навч. закладів III-IV рівнів акредитації / кол. авторів; за ред. І. Ф. Прокопенка; худож.-оформлювач В. М. Карасик. Харків : Фоліо, 2015. С. 230–304.

82. Положення про організацію освітнього процесу у ХНМУ від 31.08.2021 р. 26/2021. https://knmu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/polog_org_o-pr_zm.pdf

83. Етичний кодекс лікаря України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001748-09#Text> (дата звернення: 23.12.2023).

84. Абдрахімова Ц., Мухаровська І., Клебан К., Сапон Д., Калачов О. Особливості комунікації у медичному середовищі : методичні рекомендації. URL : <https://uk.e-medjournal.com/index.php /psp/article/view /212>

85. Гребенюк Т.В. Академічна доброчесність : навч. посіб. для студентів 1-го курсу всіх спеціальностей медичних та фармацевтичних факультетів. Запоріжжя : ЗДМУ, 2021. 108 с.

86. Левицька А. І. Формування готовності майбутніх лікарів до міжкультурної взаємодії у професійній діяльності : дис... доктора філософії з педагогіки : 015 Професійна освіта. Одеса. 2022. 255 с. <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/16160>

87. Леві-Джордж О. В. Міжкультурна комунікація учасників програм академічної мобільності. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства* : зб. наук. пр. 2021. № 22. С.87–91. <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45225/1/apfp-2021-n22%282%29.pdf#page=87>

88. Щербакова А.В. Формування полікультурної компетентності у студентів-медиків у навчально-виховному процесі вищого медичного навчального закладу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Старобільськ, 2015. 20 с.

89. Калашнік Н.В. Формування міжкультурної комунікативної компетентності у іноземних студентів у вищих медичних навчальних закладах України : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Умань, 2015. 20 с.

90. Знаменська М. А., Слабкий Г. О., Знаменська Т. К. Комунікації в охороні здоров'я : монографія. Київ, 2019. 194 с.

91. Дроненко В. Г. Дослідження комунікативної компетентності майбутніх лікарів. *Медична освіта*. 2018. № 4. С. 41–46.

92. Шаніна О. С., Сікорська О. О. Комунікативні бар'єри у спілкуванні «лікар-пацієнт». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2022 № 56. С. 150–153.

93. Шевель Т. О. Шляхи формування позитивної мотивації до навчання у майбутніх лікарів на заняттях із дисципліни «Українська мова як іноземна». *Гуманітарний корпус : збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії*. Вип. 40. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021. С. 150 – 152.
https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/34674/gum_40.pdf?sequence=1&isAllowed=y

94. Лобач Н. В., Сасенко М. С., Сілкова О. В. Рефлексійно-оцінювальна компетенція як складник професійної компетентності майбутніх лікарів. *Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки*. 2021. № 1 (37), ч. І. С. 186–192. <http://repository.pdmu.edu.ua/handle/123456789/16548>

95. Яценко І. В., Іваницька О. С., Локес К. П., Гаврильєв В. М. Стимулювання пізнавального інтересу та мотивації до навчання як засіб підвищення якості підготовки майбутніх лікарів-стоматологів. *Актуальні проблеми сучасної медицини : Вісник Української медичної стоматологічної академії*. 2023. Т. 23. Вип. 1 (81). С. 166–169.
<http://repository.pdmu.edu.ua/handle/123456789/20253>

96. Міжнародний освітній простір: розвиток в умовах соціокультурної трансформації : монографія. Н. М. Авшенюк, Г. В. Товканець та колектив авторів. За заг. ред. Н. М. Авшенюк, Г. В. Товканець. Ужгород : РІК-У, 2025. 392 с.

97. Агафопова В., Тепла О. Міжкультурна комунікація як інструмент взаєморозуміння у глобалізованому світі. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем: минуле, сучасне, майбутнє*: матеріали XXV Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю, 25 квітн. 2025 р., м. Черкаси. Черкаси: НУЦЗ, 2025. 547 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

ОПИТУВАЛЬНИК «ЩО Я ЗНАЮ ПРО МІЖКУЛЬТУРНУ ВИХОВАНІСТЬ І КОМПЕТЕНТНІСТЬ У РОБОТІ ЛІКАРЯ?» (модернізований розробник Л. Гепенко)

Інструкція: Шановний здобувач вищої освіти! Пропонуємо Вам узяти участь у тестуванні з метою встановлення рівня повноти знань про міжкультурну вихованість і компетентність. У завданнях 1-4 оберіть, будь ласка, варіанти відповідей, що, на Вашу думку, є правильними, у завданнях 5,6 установіть відповідність між поняттями. Дякуємо за співпрацю!

Мета: вимірювання повноти знань майбутніх лікарів про міжкультурну вихованість і компетентність.

1. Оберіть правильне твердження:

Міжкультурне виховання – це

- А) терпиме ставлення до чужого способу життя, поведінки, вірувань, традицій, цінностей, ідеалів;
- Б) спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і ділом вищих духовних цінностей, моральних норм поведінки й стосунків;
- В) процес систематичного формування особистості, спрямований на розвиток поважливого ставлення до Іншого;
- Г) система знань, умінь і навичок, поглядів і переконань, якостей і рис особистості, стійких звичок поведінки, якими потрібно оволодіти.

2. Складовими міжкультурного виховання є

1

- А) Спільна колективна діяльність.
- Б) Постановка перспектив.
- В) Створення традицій.

2

- А) Моральне виховання.
- Б) Патріотичне виховання.
- В) Естетичне виховання.

3

- А) Міжкультурна комунікація.
- Б) Міжкультурна толерантність
- В) Міжкультурна ідентичність.

4

- А) Громадянське виховання.
- Б) Родинне виховання.
- В) Екологічне виховання.

**3. До механізмів міжкультурної комунікації належать:
(виберіть усі правильні відповіді)**

- 1) абстрагування і фільтрація інформації;
- 2) спрощення;
- 3) формування переконань;
- 4) асоціювання;
- 5) комбінування і реорганізація інформації;
- 6) заповнення прогалин;
- 7) взаємодія особистості з оточуючими людьми;
- 8) інтерпретація;
- 9) оволодіння естетичними знаннями.

**4. Якості, що формуються в процесі міжкультурного виховання:
(виберіть усі правильні відповіді)**

- 1) загальнопланетарне мислення, тобто здатність розглядати себе не тільки як представника національної культури, але і в якості громадянина світу, усвідомлення культурної варіативності як норми життя і діяльності сучасного полікультурного суспільства, усвідомлення себе в якості полікультурного суб'єкта в рідному середовищі;
- 2) ціннісне ставлення до діалогу культур, толерантність, емпатія і шанобливе ставлення до представників інших культур, нетерпиме ставлення до проявів культурної агресії, дискримінації і вандалізму;
- 3) здатність людини в деяких випадках несвідомо, чуттям уловлювати істину, передбачати, вгадувати що-небудь, спираючись на попередній досвід, знання й т.
- 4) культурне самовизначення, здатність виступати в якості повноцінного представника рідної культури, здатність самонавчатися функціонувати самотійно в полікультурному світі, готовність приймати на себе відповідальність за подолання кроскультурного непорозуміння;
- 5) позитивна установка на співробітництво й формування довірливих відносин у процесі взаємодії;
- 6) усвідомлення установки на майбутню діяльність, обумовленої високим рівнем розвитку мотиваційних, пізнавальних, емоційних і волевих процесів особистості, які забезпечують успіх майбутньої професійної діяльності.

5. Установіть відповідність:

- 1) Міжкультурне виховання.
- 2) Толерантність.
- 3) Міжкультурна комунікація.
- 4) Міжкультурна ідентичність.

А Встановлення духовного взаємозв'язку між собою і своїм народом, переживання щодо почуття належності до національної культури, прийняття її цінностей як сенсу для себе;

Б Правильне розуміння різноманіття культур, форм самовираження й прояву людської індивідуальності; активне ставлення до дійсності, що формується на основі визнання універсальних прав і свобод людини;

В Поняття про світогляд як узагальнену систему поглядів, переконань, ідеалів, у яких людина виражає своє ставлення до оточуючого її природного та соціального середовища, самої себе;

Г Міжкультурна взаємодія, що виникає під час спілкування партнерів, які є представниками різних культур, та усвідомлення «чужорідності» партнера по комунікації;

Д Взаємопроникнення різних культур, зокрема, ознайомлення з іншою культурою, іншими моделями поведінки, за якими стоїть інша система цінностей та інший погляд на світ, що сприяє кращому розумінню того, що може існувати інша, відмінна від особистої, точка зору на об'єктивну реальність, так і розумінню свого, в тому числі культурно обумовленого, світосприйняття.

6. Установіть відповідність:

- 1) Міжкультурна комунікація досліджує...
- 2) За допомогою комунікації культура забезпечує...
- 3) Особливості, якими характеризується міжкультурна комунікація.
- 4) Ознаки рівня міжкультурного виховання.

А

- готовність до сприйняття іншомовного способу мислення;
- толерантність та повага до інших культур;
- розвиток комунікативних вмінь щодо подолання мовних і культурних бар'єрів;

Б

- способи уникнення непорозумінь на культурному ґрунті у спілкуванні з представниками інших народів;

В

- моделювання та аналіз ситуацій спілкування;
- дискусії, спрямовані на корекцію ціннісних орієнтацій та установок;
- практичні заняття з діагностики гуманістичних якостей особистості;
- тренінгові заняття у групі;

Г

- інтеракційний процес;

- наявність в учасників цього процесу різних культурних біографій (різні свідомості);
- належність до різних культур зумовлює культурні відмінності на мовленнєвому, дискурсивному, змістовому та поведінковому рівнях, що значно впливає на процес взаємодії представників різних культур;

Д

- самоідентифікацію індивідуума;
- взаємодію індивідуума з суспільством;
- погодження діяльності окремих особистостей між собою;
- інтеграцію соціальних груп і єдність суспільства в цілому;
- внутрішню диференціацію суспільства і окремих груп;
- обмін досягненнями між індивідами, групами індивідів і націями.

Дякуємо за Вашу участь!

Ключ до тесту

1. А
2. 3
3. 1), 2), 4), 5), 6), 8)
4. 1), 2), 4), 5)
- 5.
- 1) - Д
- 2) - Б
- 3) - Г
- 4) - А
- 6.
- 1) - Б
- 2) - Д
- 3) - Г
- 4) - А